

ΟΠΛΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΓΙΑΜΑΛΑΚΗ

Ἡ παροῦσα δημοσίευσις ἀποτελεῖ μέρος ἑνὸς γενικωτέρου προγράμματος δημοσιεύσεως τῶν κυριωτέρων ἀντικειμένων τῆς ἹΑρχαιολ. Συλλογῆς Στυλ. Γιαμαλάκη. Ἦδη προέβην εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν μινωικῶν πινακίδων καὶ ἑνὸς μέρους τῶν μινωικῶν σφραγιδολίθων, τῶν πρισματικῶν¹. Δημοσιεύω ἔνταῦθα τὰ ὄπλα καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς Συλλογῆς, περιλαμβάνουσα τὰ δύο ταῦτα εἶδη εἰς μίαν δημοσίευσιν ὡς συγγενῆ, λόγῳ τῶν κοινῶν αὐτῶν χαρακτηριστικῶν ὡς πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὴν τεχνικὴν τῆς κατασκευῆς των, καὶ λόγῳ τῆς συγγενοῦς αὐτῶν χρήσεως².

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ὁμάς τῶν ὄπλων, καίτοι ἀντιπροσωπεύεται δι' ὀλίγων μόνον ἀντικειμένων. Περιλαμβάνει κυρίως ξίφη καὶ ἐγχειρίδια ποικίλων τύπων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συνήθων εἰς τὴν Κρήτην, αἰχμᾶς δοράτων καὶ βέλη. Τὰ ὄπλα ταῦτα χρονικῶς ἀνάγονται εἰς δύο κατηγορίας· τούτων ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὰ μινωικά, ἡ δὲ δευτέρα τὰ γεωμετρικά. Ὡς πρὸς τὴν ὕλην διαστέλλονται αἱ ὁμάδες τῶν χαλκῶν καὶ τῶν σιδηρῶν. Δυστυχῶς τὰ τελευταῖα εἶναι, λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς ὀξειδώσεώς των, ὄχι καλῶς διατηρημένα καὶ παρουσιάζουν τοὺς τύπους των ἠλλοιωμένους, ὥστε ἡ μελέτη καὶ περιγραφή των νὰ μὴ δύνανται νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλεῖς.

Ἡ ὁμάς τῶν ἐργαλείων, περιλαμβάνουσα κυρίως πελέκεις, σμίλας καὶ ἓνα ἀξιοσημείωτον διὰ τὸ μέγεθός του πρίονα, παρέχει μικρότερον ἐνδιαφέρον πρὸς τὰ ὄπλα. Πάντα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς ὁμάδος ἀνήκουν εἰς γνωστοὺς ἤδη τύπους.

Τὴν συστηματικὴν δημοσίευσιν τῶν ὄπλων καὶ ἐργαλείων δυσχεραίνει ὄχι ὀλίγον τὸ γεγονός, ὅτι μέχρι σήμερον δὲν ἐνεφανίσθη συνθετικὴ μελέτη διὰ τὴν κρητομυκηναϊκὴν χαλκουργίαν καὶ ὅτι καὶ τὸ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἢ ἐκ τυχαίων εὗρημάτων προελθὸν ὕλικὸν δὲν ἔχει δημοσιευθῆ ἢ ἔχει δημοσιευθῆ ἀτελῶς. Εἰς συγγράμματα μὲ ἐνδύτερα χρονικά καὶ τοπικά ὄρια, ἀναφερόμενα κυρίως εἰς τὴν ἹΑνατολήν,

¹) «Κρητικά Χρονικά» Α' (1947), σσ. 391-392: Μινωικαὶ πινακίδες τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη, καὶ Πίν. ΙΓ'-ΙΔ'. Αὐτόθι Γ' (1949), σσ. 60-84: Οἱ μινωικοὶ σφραγιδολίθοι τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη· Α) Πρισματικοὶ σφραγιδολίθοι, καὶ Πίν. Α'-Γ'.

²) Ὁ Fl. Petrie εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔργου του Tools and Weapons ἐρμηνεύει πῶς κατ' ἴρχας τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον ἐξεπλήρωσε ῥόλον ὄπλου καὶ ἐργαλείου.

γίνεται βεβαίως λόγος διὰ τὴν μινωικὴν χαλκουργίαν, ἀλλὰ τὰ παρεχόμενα ἐκεῖ στοιχεῖα εἶναι λίαν ἀνεπαρκῆ διὰ νὰ βοηθήσουν μίαν συστηματικὴν δημοσίευσιν. Εἰς εἰδικώτερα ἔργα κυρίως ἐμελετήθησαν συστηματικώτερον τὰ ξίφη καὶ τὰ ἐγχειρίδια. Ἐπιπλέον καὶ εἰς τὰ κυριώτερα τούτων, τὰ ἔργα τοῦ N a u e καὶ τοῦ R e m o u c h a m p s³ τὸ κεφάλαιον τῶν προελληνικῶν ὄπλων ἀποτελεῖ μᾶλλον προεισαγωγὴν εἰς τὸ κύριον θέμα.

Ἡ προέλευσις καὶ καταγωγὴ, ἡ ἀναγωγὴ εἰς τοὺς τύπους καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν τύπων τούτων, ἡ χρονολόγησις των, εἶναι τὰ κυρίως ἀπασχολοῦντα θέματα εἰς μίαν συστηματικώτεραν μελέτην τῶν ὄπλων καὶ ἐργαλείων, τοῦ προελληνικοῦ μάλιστα κόσμου. Ἐπιπλέον ἡ παρούσα δημοσίευσις δὲν δύναται νὰ παράσῃ ἀσφαλῆ στοιχεῖα διὰ τινὰ τῶν θεμάτων τούτων. Ἡ προέλευσις τῶν ἀντικειμένων μιᾶς Συλλογῆς, καὶ ἂν ἔχη ἀκόμη δηλωθῆ, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀσφαλῆς. Συχνὰ συμβαίνει νὰ ἀποσιωπᾶται ὁ τόπος τῆς εὐρέσεως ἢ ἀκόμη νὰ δηλοῦται σκοπίμως ἄλλος ἀντ' ἄλλου. Ἐνδιαφέρον ὅμως ἐμφανίζει ἡ ἀναζητήσις τῆς καταγωγῆς ἑνὸς τύπου, ὅταν οὗτος εἶναι γνωστὸς ἐξ ἀναλόγων ὠρισμένης περιοχῆς, ὅπως συμβαίνει μὲ ἕνα τῶν ἐγχειριδίων τῆς Συλλογῆς, τοῦ ὁποῦ οὗτος εἶναι γνωστὸς κυρίως ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀναγωγὴ εἰς ὠρισμένους τύπους, μάλιστα τῶν ξιφῶν καὶ ἐγχειριδίων, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ βάσει τῶν κατατάξεων τοῦ N a u e καὶ τοῦ R e m o u c h a m p s, ἀλλ' αἱ κατατάξεις αὗται δὲν φαίνονται ἱκανοποιητικαὶ καὶ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὴν κατάταξιν ὄλων τῶν ὄπλων τῆς Συλλογῆς. Βάσει δὲ τόσοσιν ὀλιγαρίθμων ἀντικειμένων δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῆ τις ἄλλη κατάταξις. Ἐπιπλέον ὅθεν νὰ ἀρκεσθῶ εἰς τὴν ἀπλὴν μελέτην τῶν καθ' ἕκαστα στοιχείων τῶν δημοσιευομένων, ὡς τῆς μορφῆς τῆς λεπίδος, τῆς ράχης, τῶν ὤμων, τῆς λαβῆς, τοῦ τρόπου προσηλώσεως τῆς ἐπενδύσεως τῆς λαβῆς τῶν ὄπλων κλπ. καὶ νὰ ἐξαγάγῃ βάσει τούτων περιορισμένα συμπεράσματα. Προσπάθεια ἐξαγωγῆς συμπερασμάτων εὐρυτέρας κλίμακος θὰ ἦτο παράτολμος, ἀφοῦ μάλιστα πολὺ ἀπέχομεν ἀπὸ τοῦ νὰ διαθέσωμεν πλήρεις καὶ ἱκανοποιητικὰς δημοσιεύσεις⁴. Ἐπιπλέον τὸ παρόντος δέ, οὐσιαστικὴν δυσχέρειαν διὰ τὴν μελέτην καὶ δημοσίευσιν ἀποτελεῖ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἀρχαιότερες τοῦ Μουσείου Ἡρα-

³) N a u e, Die vorrömischen Schwerter aus Kupfer, Bronze und Eisen, 1903. R e m o u c h a m p s, Griechische Dolch — und Schwertformen, Leiden 1926.

⁴) Λίαν αἰσθητὴ εἶναι ἡ μέχρι σήμερον ἔλλειψις δημοσιεύσεως τοῦ μοναδικοῦ εἰς χαλκᾶ ἀντικείμενα, ἰδίως ξίφη καὶ πελέκει, εὐρήματος τοῦ σπηλαίου Ἀρχαλοχωρίου.

κλείου παραμένουν εἰσέτι ἀπρόσιτοι διὰ τοὺς ἐπιστήμονας, μὴ γενομένης εἰσέτι τῆς ἐπανεκθέσεώς των. Εἶναι εὐνόητον ἀφ' ἐτέρου ὅτι καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς χρονολογήσεως τῶν διαφόρων τύπων ὄπλων καὶ ἐργαλείων ἢ παροῦσα δημοσίευσις ἐλάχιστα δύναται νὰ συμβάλῃ, ἀφοῦ σπανίως ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα μιᾶς Συλλογῆς προκύπτουν χρονολογικαὶ ἐνδείξεις. Ἡ χρονολόγησις ἐπομένως τῶν δημοσιευομένων, μάλιστα τῶν ὄπλων ἐστηρίχθη εἰς τὸν παραλληλισμὸν των πρὸς ἄλλα χρονολογημένα, γνωστὰ κυρίως ἐξ ἀνασκαφῶν, ὅμοια.

Ο Π Λ Α

Α. ΞΙΦΗ ΚΑΙ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ

1.—Ἄρ. Συλλογῆς 355 (Πίν. Γ').

Ξίφος ἢ ἐγχειρίδιον χαλκοῦν εἰς δύο τεμάχια. Διαστάσεις: Μῆκος 0,324, μῆκος λαβῆς 0,082, πλάτος ὤμων 0,05, πλάτος λαβῆς 0,017. Ἡ λεπίς, ἔχουσα σχῆμα πλησιάζον πρὸς τὸ τριγωνικόν, μειοῦται μᾶλλον ἀποτόμως κάτω τῶν ὤμων καὶ κατόπιν βαίνει πρὸς τὴν στρογγυλοκυμένην αἰχμὴν ἀνεπαισθήτως μειουμένη. Εἶναι ἐλαφρῶς ἀμφίκυρτος, ἄνευ μέσης ράχews. Οἱ ὄμοι πίπτοντες σχηματίζουν γωνίαν μικροτέραν τῶν 90°. Ἡ λαβὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ μακρὰν γλώσσαν μετὰ μικρᾶς ὀρθογωνίου ἀπολήξεως μήκους 0,008 ἣτις φέρει μικρὰν ὀπὴν. Ἡ στερέωσις τοῦ καλύμματος τῆς λαβῆς ἐπετυγχάνετο διὰ τριῶν ἤλων κατὰ μῆκος τῆς γλώσσης καὶ δύο ἐπὶ τῶν ὤμων ὡς καὶ διὰ τοῦ ὀρθομένου πλαισίου τῆς λαβῆς καὶ τῶν ὤμων. Ἐκ τῶν ἰχνῶν ἐπὶ τῆς ὀξειδώσεως φαίνεται ὅτι ἡ λαβὴ κατέληγεν ἐπὶ τῆς λεπίδος εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν, ἐνώνουσαν τὰ ἄκρα τοῦ πλαισίου τῶν ὤμων.

2.—Ἄριθ. Συλλογῆς 356 (Πίν. Γ').

Ξίφος βροχὴ ἢ ἐγχειρίδιον χαλκοῦν, εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν. Διαστάσεις: Μῆκος 0,365, μῆκος λαβῆς 0,08, πλάτος ὤμων 0,055, πλάτος λεπίδος κάτωθεν τῶν ὤμων 0,035. Πλάτος λαβῆς 0,02, μειούμενον πρὸς τὴν βάσιν κατὰ 0,002. Ἡ λογχοειδὴς λεπίς ἔχει ὤμους διαμορφουμένους κατὰ τὸν σταυρόσχημον τύπον, ὅστις ἀναδεικνύεται διὰ τῶν βαθειῶν καμπυλῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν ὤμων πρὸς τὴν λεπίδα. Ἡ τομὴ τῆς λεπίδος ἐλαφρῶς ἀμφίκυρτος, ἄνευ ράχews. Ἡ λαβὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ μακρὰν γλώσσαν μετὰ μικρᾶς ὀρθογωνίου καταλήξεως. Ἡ στερέωσις τῆς ἐπενδύσεως τῆς λαβῆς θὰ ἐπετυγχάνετο διὰ τοῦ ὀρθομένου πλαισίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τοὺς ὤμους καὶ τὰς δύο πλευράς τῆς γλώσσης. Ὅπαι δι' ἧλους ἔλλείπουν. Ἐκ τῶν ἰχνῶν ἐπὶ τῆς ὀξειδώσεως φαίνεται ὅτι ἡ λαβὴ κατέληγεν εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν μετὰ τῶν ἄκρων τοῦ πλαισίου κάτω τῶν ὤμων.

3.—Ἀριθμὸς Συλλογῆς 357 (Πίν. Γ').

Ἐγχειρίδιον χαλκοῦν ἐπίμηκες, ἐφθααμένον κατὰ τὰς ἀκμὰς. Διαστάσεις : Μῆκος 0,315, μῆκος λαβῆς 0,086, πλάτος ἄνω τμήματος λεπίδος 0,055, πλάτος λεπίδος πλησίον τῆς αἰχμῆς 0,035, πλάτος λαβῆς 0,02. Ἡ λεπίς πλατεία, εἰς σχῆμα γλώσσης· κυρτοῦται τόσον ἐλαφρῶς εἰς τὴν μέσην, ὥστε παρουσιάζει σχεδὸν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν. Οἱ εὐθεῖς ὄμοι καμπυλοῦνται κανονικῶς πρὸς τὰ κάτω. Ἡ λαβή, ἀποτελουμένη ἐκ τῆς μακρᾶς γλώσσης καὶ τῆς μικρᾶς καταλήξεως, ἡ ὁποία φέρει ὀπήν, εἶχε, φαίνεται, ἐτένδυσιν ἡ ὁποία θ.λ. ἐστερεώοντο δι' ἑνὸς ἤλου εἰς τὸ μέσον τῶν ὤμων καὶ διὰ τοῦ ὀρθουμένου πλαισίου, τοῦ περιβάλλοντος τὴν λαβὴν καὶ τοὺς ὤμους. Ἐκ τῶν ἴχνων ἐπὶ τῆς ὀξειδώσεως συμπεραίνεται ὅτι ἡ ἐτένδυσις κατέληγεν εἰς εὐθείαν γραμμὴν, ἣτις ἐνώνει τὰ ἄκρα τοῦ πλαισίου τῶν ὤμων.

4.—Ἀριθ. Συλλογῆς 358 (Πίν. Γ').

Ἐγχειρίδιον χαλκοῦν, εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρούμενον. Διαστάσεις : Μῆκος 0,216, μῆκος λαβῆς 0,022, πλάτος ὤμων 0,047, πλάτος κάτωθεν τῶν ὤμων 0,035.

Ἡ λεπίς παρουσιάζει ἰδιότυπον σχῆμα, ἔχουσα τὰς πλευρὰς κοίλας κάτωθεν τῶν ὤμων, κυρτὰς περὶ τὸ μέσον καὶ εὐθείας καθ' ὅσον τείνουν πρὸς τὴν πλατεῖαν αἰχμὴν, κατὰ τὸ ἥμισυ δηλαδὴ τῆς λεπίδος. Οἱ ὄμοι καμπυλοῦνται κανονικῶς, ἡ δὲ ράχιν εἶναι ἐπίπεδος, καταλαμβάνουσα τὸ πλεῖστον τῆς λεπίδος — μὲ περιθώριον 0,004-0,005 — καὶ βαθμιαίως ἐξαφανίζεται καθ' ὅσον βαίνει πρὸς τοὺς ὤμους. Ἡ γλώσσα τῆς λαβῆς, μήκους 0,02, μειοῦται ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω καὶ δὲν φέρει ὀπήν δι' ἤλον. Δύο ἰδιόρρυθμοι ὀπαὶ ἐπιμήκει, ἀποτελούμεναι ἑκάστη ἐκ τριῶν συνεχόμενων κυκλικῶν τρημάτων, ἀνοίγονται ἐπὶ τῆς ράχεως εἰς ἀπόστασιν 0,06 ἀπὸ τῶν ὤμων. Τὰ ἴχνη τοῦ πέρατος τῆς ἐπενδύσεως ἐπὶ τῆς λεπίδος, καίτοι ἀμφίβολα, φαίνεται ὅτι σχηματίζουσι εἰς τὸ κέντρον γωνίαν βαθεῖαν, τῆς ὁποίας αἱ πλευραὶ καμπυλοῦμεναι φθάνουσι μέχρι τῆς ἀκμῆς εἰς τὸ ὕψος τῶν ὀπῶν.

5.—Ἀριθμ. Συλλογῆς 437 (Πίν. Γ').

Ξίφος χαλκοῦν εἰς τέσσαρα τεμάχια, τοῦ ὁποίου ἀπωλέσθη τὸ ἐν μικρὸν τμήμα τῆς αἰχμῆς. Ἰσχυρὰ ὀξειδώσις. Διαστάσεις : Μῆκος 0,415, πλάτος ὤμων 0,07. Ἡ ἐπιμήκης λεπίς, μειουμένη βαθμηδὸν κάτω τῶν ὤμων, φέρει ράχιν διήκουσαν μέχρι τῆς βάσεως τῆς λαβῆς, ἰσοπλατεῖαν, ἐξέχουσαν καὶ ἐπιπεδουμένην, πλάτους 0,11, ἣτις διακοσμεῖται διὰ δύο ραβδώσεων ἑκατέρωθεν ἐπιπέδου ταινίας. Οἱ ὄμοι ἀκολουθοῦν κατὰ τὴν διαμόρφωσίν των τὸν σταυρόσχημον τύπον ἢ μετάβασις ἀπὸ μὲν τῶν πτερυγίων πρὸς τὴν λεπίδα γίνεται διὰ πολὺ ἀνοικτῶν καμπυλῶν, ἀπὸ δὲ τούτων πρὸς τὴν λαβὴν διὰ καμ-

πυλῶν τεινουσῶν πρὸς διαγωνίαν διαμόρφωσιν. Ἡ λαβὴ ἀποτελεῖται ἐκ γλώσσης ἱκανῶς ἐπιμήκους, ἄνευ ἤλων, ἡ δὲ στερέωσις τῆς ἐπενδύσεως θὰ ἐξησφαλιζέτο διὰ τῶν δύο ἤλων τῶν εὐρισκομένων κάτωθεν τῶν πτερυγίων καὶ διὰ τοῦ ἑλαφρῶς ὀρθουμένου πλαισίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τοὺς ὤμους καὶ τὴν γλώσσαν κατὰ τὰς δύο πλευράς. Εἰς τὴν μίαν τῶν ὀπῶν διατηρεῖται ὁ ἦλος, μικρὸς καὶ κυλινδρικός, ἄνευ κεφαλῆς.

6.—Ἀριθ. Συλλογῆς 500 (Πίν. Γ').

Ξίφος χαλκοῦν, τοῦ ὁποῦ ἐλλείπει τὸ κάτω τμήμα τῆς λεπίδος καὶ ἡ λαβή. Διαστάσεις: Μῆκος σωζομένου τμήματος 0,332, πλάτος ὤμων 0,074. Τόπος εὐρέσεως: Χερσόνησος. Ἡ λεπίς μειουμένη βαθμιαίως, ἐνισχύεται εἰς τὸ μέσον δι' ἰσχυρᾶς ράχεως, ἰσοπλατοῦς, ἐξεχούσης καὶ ἡμικυλινδρικῆς, ἥτις φέρει λεπτὰς ραβδώσεις, πέντε τὸν ἀριθμόν. Οἱ ὤμοι ἀκολουθοῦν κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τὸν κερατοειδῆ τύπον, διὰ τῆς ἀνορθώσεως τῶν πτερυγίων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ βαθέων κόλπων μεταξύ λαβῆς καὶ ὤμων. Πλαίσιον καμπτόμενον περιβάλλει τοὺς ὤμους. Ὅπαι ἤλων δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ σωζόμενον τμήμα· ἐὰν ὑπῆρχον εἰς τὴν γλώσσαν δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Ἐκ τῶν ἰχνῶν ἐπὶ τῆς ὀξειδώσεως συμπεραίνεται ὅτι ἡ ἐπένδυσις κατέληγεν εἰς εὐθειᾶν γραμμὴν, ἡ ὁποία ἐνώνει τὰ ἄκρα τοῦ πλαισίου.

7.—Ἀριθ. Συλλογῆς 415 (Πίν. Ε' 1).

Μικρὸν τμήμα ἐκ τῆς λαβῆς καὶ λεπίδος ἔγχειριδίου σιδηροῦ, λίαν ὀξειδωμένον. Διαστάσεις: Μῆκος 0,15. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς λεπίδος, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον σώζεται, εἶναι ἑλαφρῶς κυρτωμένον, ἡ δὲ λαβὴ ἔχει σχῆμα τριγωνικόν, κορυφούμενον εἰς γλωσσίδα ὠοειδῆ, ἀποκεκρουσμένην ἄνω. Ἐκ τῶν τριῶν τριγωνικῶς τοποθετημένων ἤλων διασφύζονται μόνον οἱ δύο, ὁ τῆς κορυφῆς καὶ ὁ εἰς τῆς βάσεως.

B. Δ Ο Ρ Α Τ Α

8.—Ἀριθ. Συλλογῆς 319 (Πίν. Δ').

Αἰχμὴ δόρατος χαλκῆ, εἰς καλὴν κατάστασιν, ἀποκεκρουσμένη κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ αὐλοῦ. Διαστάσεις: Μῆκος 0,488, διάμετρος τοῦ σωζομένου τμήματος τοῦ αὐλοῦ 0,028. Τόπος εὐρέσεως: Ἀξός. Ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος λίαν ἐπιμήκης εἰς σχῆμα λογχοειδές, ἀπολήγον εἰς αἰχμὴν τριγωνικὴν ἀρκούτως ὀξεῖαν, φέρει ράχιν ἰσχυράν, σχήματος ἡμικυλινδρικοῦ, μετὰ λεπτῶν ραβδώσεων, πέντε τὸν ἀριθμόν, αἱ ὁποῖαι συνεχίζονται καὶ ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ. Ἡ ράχιν ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ αὐλοῦ ὅστις μειοῦται βαθμιαίως ἐφ' ὅσον τείνει πρὸς τὴν αἰχμὴν, οὕτως ὥστε ἡ λεπίς ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ κωνικοῦ στελέχους, ἐν εἴδει σπονδυλικῆς στήλης, καὶ τῶν ἑκατέρωθεν τούτου πτερυγίων,

9.—Ἄριθ. Συλλογῆς 435 (Πίν. Δ').

Αἰχμὴ δόρατος χαλκῆ, εἰς ἄριστην κατάστασιν. Διαστάσεις: Μῆκος 0,315, μῆκος αὐλοῦ 0,11, διάμετρος αὐλοῦ 0,025. Ὁ αὐλός, σχεδὸν κυλινδρικός, μειοῦται ἄνω καὶ συμπιέζεται καθ' ὅσον προχωρεῖ πρὸς τὴν λεπίδα, ἣτις ἔχει σχῆμα ἐπιμήκουσ λογχοειδοῦς φύλλου καὶ φέρει πλατεῖαν ἐπιπεδουμένην ράχιν, ἠπίως πρὸς τὰ ἄκρα βαίνουσαν. Τὸ ὄριον μεταξὺ αὐλοῦ καὶ λεπίδος εἶναι λίαν εὐδιάκριτον διὰ τοῦ σχηματισμοῦ καμπύλης ἀνοικτῆς εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεώς των. Ἡ σχισμὴ τοῦ αὐλοῦ ἔχει τὰ χεῖλη ἐνωμένα. Δύο ὄπαι, ἀντιδιαμετρικῶς τοποθετημένοι εἰς ἀπόστασιν 0,02 ἀπὸ τῶν χειλῶν τῆς ὀπῆς, ἐχρησίμευον διὰ τὴν προσήλωσιν τῆς αἰχμῆς εἰς τὸν κοντόν.

10.—Ἄριθ. Συλλογῆς 436 (Πίν. Δ').

Αἰχμὴ δόρατος χαλκῆ, λίαν ὀξειδωμένη, τῆς ὁποίας ἐλλείπει τμῆμα τοῦ αὐλοῦ κατὰ μῆκος τῆς σχισμῆς. Διαστάσεις: Μῆκος 0,228, μῆκος αὐλοῦ 0,01, διάμετρος αὐλοῦ 0,03. Ὁ αὐλός σχεδὸν κυλινδρικός καὶ δυσαναλόγως μεγάλος ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν λεπίδα, βαίνει βαθμηδὸν πρὸς αὐτήν, ὥστε δὲν ὑπάρχει σαφές ὄριον μεταξύ των. Ἡ λεπίς, φυλλόσχημος καὶ μᾶλλον ἐλλειψοειδῆς, φέρει πλατεῖαν ἐπίπεδον καὶ μόλις ἐξέχουσιν ράχιν. Ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ ὑπάρχουν δύο ὄπαι ἀντιδιαμετρικῶς τοποθετημένοι διὰ τοὺς ἥλους καὶ ἡ συνήθης σχισμὴ.

11.—Ἄριθ. Συλλογῆς 508 (Πίν. Δ').

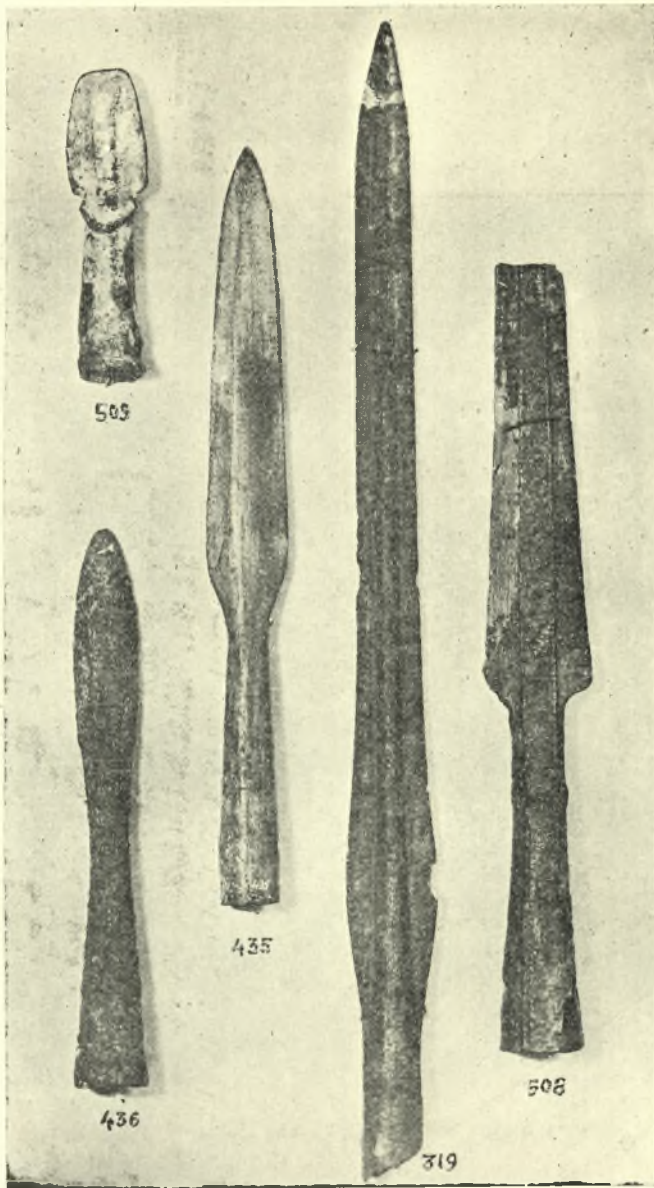
Αἰχμὴ δόρατος χαλκοῦ εἰς δύο τεμάχια, ἐλλειπῆς τοῦλάχιστον τὸ ἐν τρίτον καὶ ἀποκεκρουσμένη κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ αὐλοῦ. Διαστάσεις: Μῆκος σωζομένου τμήματος 0,318, μῆκος αὐλοῦ 0,145, διάμετρος αὐλοῦ 0,03. Τόπος εὐρέσεως: Χερσόνησος. Ὁ κυλινδρικός αὐλός μειοῦται βαθμηδὸν καὶ συμπιέζεται εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὅποιον συνάπτεται πρὸς τὴν λεπίδα ἡ ὁποία ἔχει σχῆμα πλησιάζον τὸ τριγωνικόν· οἱ εὐθεῖς καὶ πίπτοντες ὄμοιοι σχηματίζουν γωνίας μεγαλυτέρας τῶν 90°, ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὸν αὐλὸν καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὰς πλευρὰς τῆς λεπίδος. Ἡ ράχιν πλατεῖα καὶ ἐπίπεδος, συνεχίζεται βαθμηδόν, ἐξαφανιζομένη ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ. Ἡ σχισμὴ τοῦ αὐλοῦ, τῆς ὁποίας τὰ χεῖλη παραμένουν κλειστά, φαίνεται χαίνουσα πρὸς τὸ ἄνω τμῆμα. Εἰς τὸ διασωζόμενον τμῆμα τοῦ αὐλοῦ ὑπάρχει ὀπῆ ἢ ἀντίστοιχος θὰ ἀπεκρούσθη. Ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ διακρίνεται διακόσμησις ἐξ ἐλαφρῶν παραλλήλων χαραξέων.

12.—Ἄριθ. Συλλογῆς 412 (Πίν. Ε' 1).

Αἰχμὴ δόρατος σιδηρᾶ, παραμορφωθείσα καὶ διασχιθεῖσα εἰς τὴν λεπίδα ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ὀξειδώσεως. Διαστάσεις: Μῆκος 0,235, μῆκος λεπίδος 0,145. Μέγιστον πλάτος λεπίδος 0,045. Ὁ κυλινδρικός αὐλός μειοῦται βαθμιαίως, ἡ δὲ μετάβασιν πρὸς τὴν λεπίδα σχηματίζει ἀνοι-

Μινωικά ξίφη και εγχειρίδια της Συλλογής Γιαμαλάκη.

Χαλκαῖ αιμαί δοράτων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλόκη

κτὴν καμπύλην. Ἡ φυλλόσχημος λεπίς δὲν φέρει ράχιν. Ὀπὴ μάλιστα διακρινομένη εἰς τὸ ἄνω τμήμα τοῦ αὐλοῦ.

13.—Ἀριθ. Συλλογῆς 413 (Πίν. Ε' 1).

Αἰχμὴ δόρατος σιδηρᾶ, παραμορφωθείσα ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ὀξειδώσεως καὶ ἀποκεκρουσμένη τὸ ἄκρον τοῦ αὐλοῦ. Διαστάσεις: Μῆκος 0,145. Οὐδαμοῦ σώζεται ὀλόκληρον τὸ πλάτος. Ὁ αὐλὸς ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ράχεως, ἡ δὲ λεπίς, σχήματος πλησιάζοντος τὸ ἔλλειψοειδές, βλαστάνει βαθμηδὸν ἐκ τοῦ αὐλοῦ.

14.—Ἀριθ. Συλλογῆς 414 (Πίν. Ε' 1).

Αἰχμὴ δόρατος σιδηρᾶ, ἰσχυρῶς ὀξειδωμένη καὶ ἀποκεκρουσμένη τὸν αὐλόν. Διαστάσεις: Μῆκος 0,125. Ἡ λεπίς, φυλλοειδὴς τὸ σχῆμα, βλαστάνει βαθμηδὸν ἐκ τοῦ αὐλοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ράχεως.

15.—Ἀριθ. Συλλογῆς 416 (Πίν. Ε' 1).

Αἰχμὴ δόρατος σιδηρᾶ, ἰσχυρῶς ὀξειδωμένη καὶ ἔλλιπὴς τὸ ἄνω τμήμα τῆς λεπίδος. Διαστάσεις: Μῆκος 0,16, μῆκος τοῦ αὐλοῦ 0,09. Ἐκ τοῦ κυλινδρικοῦ αὐλοῦ βλαστάνει ἡ φυλλόσχημος λεπίς, ἡ ὁποία φέρει ράχιν, ἀποτελοῦσαν συνέχειαν τοῦ αὐλοῦ. Διακρίνεται ὀπὴ εἰς τὸ ἄνω τμήμα τοῦ αὐλοῦ.

16.—Ἀριθ. Συλλογῆς 417 (Πίν. Ε' 1).

Αἰχμὴ δόρατος σιδηρᾶ, ἰσχυρῶς ὀξειδωμένη καὶ κατεστραμμένη, τῆς ὁποίας ἐλλείπει ὁ αὐλὸς καὶ τμήμα τῆς λεπίδος. Διαστάσεις: Μῆκος 0,255. Ἡ λεπίς λίαν ἐπιμήκης καὶ λογχοειδῆς, διασώζει ἴχνη μόνον τῆς ράχεως.

17.—Ἀριθ. Συλλογῆς 418 (Πίν. Ε' 1).

Αἰχμὴ δόρατος σιδηρᾶ, εἰς δύο τεμάχια, λίαν ὀξειδωμένη, κρυτωθεῖσα κατὰ ταφικὸν ἔθιμον. Διαστάσεις: Μῆκος 0,40, πλάτος 0,027, μῆκος αὐλοῦ 0,08. Ἡ λεπίς, λίαν ἐπιμήκης λογχοειδῆς, φέρει ράχιν, ἣτις ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ αὐλοῦ, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἐκτείνονται τὰ πτερόγια τῆς λεπίδος.

18.—Ἀριθ. Συλλογῆς 509 (Πίν. Δ').

Αἰχμὴ μετ' αὐλοῦ χαλκῆ, ἴσως σαυρωτήρ, εἰς καλὴν κατάστασιν, Διαστάσεις: Μῆκος 0,123, μῆκος λεπίδος 0,05. Ὁ αὐλὸς δὲν παρουσιάζει τὸ σῦνηθες κυλινδρικὸν σχῆμα, ἀλλ' εἶναι πεπιεσμένος κατὰ τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν καὶ ἐμφανίζει σχῆμα μᾶλλον ἡμικυλινδρικόν, καταλήγον εἰς δακτύλιον πλάτους 0,06, φέρει δὲ δύο ὀπὰς ἀντιδιαμετρικῶς τοποθετημένας καὶ μάλιστα διακρινομένας, διότι ὁ περὶ ταύτας αὐλὸς εἶναι κατεστραμμένος. Ἡ λεπίς, σχήματος ἔλλειψοειδοῦς τείνοντος πρὸς τὸ ὀρθογώνιον καὶ ἄνευ αἰχμῆς, ὡς μορφοῦται μετὰ τῆς διαπλατυνομένης εἰς τὸ ἄνω ἄκρον ἐπιπέδου καὶ πλατείας ράχεως πα-

ρουσιάζει ιδιόρρυθμον τύπον. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀλλοῦ πρὸς τὴν λεπίδα γίνεται σαφῆς διὰ τῶν κόλπων, οἱ ὅποιοι σχηματίζονται μεταξὺ τοῦ ἀλλοῦ καὶ τῶν πτερυγίων τῆς λεπίδος, καὶ διὰ τοῦ ἀναγλύφου, ἔλισσομένου κίκλω καὶ σχηματίζοντος ἀμφιπλεύρως θύλακας, δακτυλίου.

Γ. Β Ε Λ Η

19.—ᾠριθ. Συλλογῆς 441 (Πίν. Ε' 2).

Αἰχμὴ βέλους χαλκῆ, εἰς καλὴν κατάστασιν. Διαστάσεις: Μῆκος 0,04, πλάτος 0,013, μῆκος ὀγκίνων 0,005. Ἡ αἰχμὴ μορφοῦται κάτω εἰς δύο τριγωνικὰς γλασσίδας, ἐγκίνους ὑπὸ Ὀμήρου καλουμένας (*Ἰλ. Δ 151, 214), καὶ εἰς μέσον στέλεχος, γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα ὀβελίσκος. Εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ ὀβελίσκου, εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς αἰχμῆς, μικρὸν τρίγωνον ἰσχυρῶς ἐξέχον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται ἡ ὀξεῖα ῥάχις. Τομὴ ρομβοειδῆς· χάραγμα ἐπὶ τῆς αἰχμῆς εἰς σχῆμα Π μὲ διπλοῦν κροσσὸν ὑπὸ τὴν ἄνω κεραίαν.

20.—ᾠριθ. Συλλογῆς 335 (Πίν. Ε' 2).

Αἰχμὴ βέλους χαλκῆ εἰς καλὴν κατάστασιν. Τόπος εὐρέσεως: Ἄξος. Διαστάσεις: Μῆκος 0,05, πλάτος 0,016, μῆκος ὀγκίνων 0,012· ὁ εἰς ἀποκεκρουσμένους κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὁμοία εἰς τὸ σχῆμα πρὸς τὴν προηγουμένην· φέρει χάραγμα ἐπιφανειακὸν εἰς σχῆμα Π μὲ δῆλωσιν σημείου ὡσεὶ τριαίνης μορφῆς ὠμέγα μεταξὺ τῶν σκελῶν του.

Ε Ρ Γ Α Λ Ε Ι Α

I. Π Ε Λ Ε Κ Ε Ι Σ

1.—ᾠριθ. Συλλογῆς 370 (Πίν. ΣΤ' 1).

Διπλοῦς πέλεκυς, χαλκοῦς, χυτός, πρακτικῆς χρήσεως, μὲ μικρὰς φθορὰς εἰς τὰς ἀκμὰς. Διαστάσεις: Μῆκος 0,16, πλάτος τοῦ μέσου 0,45, πλάτος ἀκμῶν 0,055, πύχος μέσου 0,025. Σύνηθες σχῆμα, μὲ τὰς ἀκμὰς ἐλαφρῶς καμπυλουμένας καὶ ὀπὴν στελλεοῦ κυκλικήν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν μίαν ἀπόληξιν φέρει ἑκατέρωθεν ἐγκοπὴν.

2.—ᾠριθ. Συλλογῆς 338 (Πίν. ΣΤ' 2).

Χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον κατὰ τὸ σχῆμα, ἀλλ' ἄσυνήθους μήκους· διαφέρει ὡς πρὸς τὴν ἑλλειψοειδῆ μορφήν τῆς ὀπῆς τοῦ στελλεοῦ. Δὲν φέρει ἐγκοπὰς. Διαστάσεις: Μῆκος 0,215, πλάτος μέσου 0,04, πλάτος ἀκμῶν 0,065. Τόπος εὐρέσεως: Μεσσαρᾶ.

3.—ᾠριθ. Συλλογῆς 439 (Πίν. ΣΤ' 2).

Διπλοῦς πέλεκυς, χαλκοῦς, ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον. Ὀπὴ στελλεοῦ κυκλική, φέρουσα ἑκατέρωθεν βαθεῖαν τριγωνικὴν ἐγκοπὴν

καὶ εὐθεῖαν χάραξιν. Διαστάσεις : Μῆκος 0,13, πλάτος μέσου 0,05, πλάτος ἀκμῶν 0,06.

4.—Ἀριθ. Συλλογῆς 317 (Πίν. ΣΤ' 1).

Διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον, ἄνευ ἐγκοπῶν. Διαστάσεις : Μῆκος 0,19, πλάτος μέσου 0,05, πλάτος ἀκμῶν 0,06. Τόπος εὐρέσεως : Κνωσός.

5.—Ἀριθ. Συλλογῆς 340 (Πίν. ΣΤ' 2).

Διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον, ἀλλὰ βραχύς. Βραχέεται καὶ βαθεῖται ἐγκοπαὶ ἐκατέρωθεν τῆς ὀπῆς τοῦ στελλεοῦ. Τόπος εὐρέσεως : Μεσαρᾶ.

6.—Ἀριθ. Συλλογῆς 371 (Πίν. ΣΤ' 1).

Διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς, ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον· διαφέρει κατὰ τὸ σχῆμα τῶν ἐγκοπῶν : ἡ μία εἶναι τριγωνική καὶ βαθεῖα, ἡ ἄλλη ἀβαθῆς καὶ εὐθεῖα. Εἰς τὸ μέσον ἐκάστης πλευρᾶς φέρει χαρακτὴν παράστασιν περικεφαλαίας κωνικῆς, φερούσης λοφίον μέγα, ἀνυψούμενον καὶ διαγράφον ἡμικύκλιον. Διαστάσεις : Μῆκος 0,18, πλάτος μέσου 0,047, πλάτος ἀκμῶν 0,057.

7.—Ἀριθ. Συλλογῆς 501 (Πίν. ΣΤ' 1).

Διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον. Αἱ τριγωνικαὶ ἐγκοπαὶ βαθεῖται, ἡ μία βραχυτέρα. Διαστάσεις : Μῆκος 0,163, πλάτος μέσου 0,045, πλάτος ἀκμῶν 0,055. Τόπος εὐρέσεως : Μεγάλῃ Βρῦση.

8.—Ἀριθ. Συλλογῆς 502 (Πίν. ΣΤ' 1).

Διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον· ἐκ τῶν ἐγκοπῶν ἡ μία τριγωνική, ἡ ἄλλη εὐθεῖα. Διαστάσεις : Μῆκος 0,168, πλάτος 0,045, πλάτος ἀκμῶν 0,055. Τόπος εὐρέσεως : Μεγάλῃ Βρῦση.

9.—Ἀριθ. Συλλογῆς 503 (Πίν. ΣΤ' 2).

Διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον. Ἡ ὀπὴ τοῦ στελλεοῦ ἀπέχει ἀνίσως τῶν ἀκμῶν, 0,06 ἀπὸ τῆς μιᾶς καὶ 0,05 ἀπὸ τῆς ἄλλης. Τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν στόμωσιν τῆς μιᾶς ἀκμῆς, ἀλλ' εἰς ἄτεχνον τοῦ πελέκεως κατασκευῆν. Αἱ ἀκμαὶ ἀμβλυθεῖσαι παρουσιάζουν ἀκανόνιστον διαμόρφωσιν. Διαστάσεις : Μῆκος 0,145, πλάτος μέσου 0,05, πλάτος ἀκμῶν 0,063. Τόπος εὐρέσεως : Μεγάλῃ Βρῦση.

10.—Ἀριθ. Συλλογῆς 504 (Πίν. ΣΤ' 1).

Διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον· ἡ διπλάτυνσις πρὸς τὰς ἀκμὰς δὲν γίνεται βαθμηδόν, ἀλλ' ἀποτόμως. Ἐκ τῶν ἐγκοπῶν ἡ μία εἶναι τριγωνική, ἡ ἄλλη εὐθεῖα. Διαστάσεις : Μῆκος 0,163, πλάτος 0,043, πλάτος ἀκμῶν 0,054. Τόπος εὐρέσεως : Μεγάλῃ Βρῦση.

2. Σ Μ Ι Λ Α Ι

11.—ἸΑριθ. Συλλογῆς 505 (Πίν. ΣΤ' 2).

Σμίλη χαλκῆ, τοῦ συνήθους μινωικοῦ σχήματος. Διαστάσεις : Μῆκος 0,303, πλάτος ἀκμῆς 0,04, πλάτος ἄνω τμήματος λαβῆς 0,01, μέγιστον πᾶχος 0,009. Τόπος εὐρέσεως : Μεγάλη Βρύση,

12.—ἸΑριθ. Συλλογῆς 506 (Πίν. ΣΤ' 2).

Σμίλη χαλκῆ, ἀποκεκρουσμένη τὸ ἄκρον τῆς λαβῆς. Διαστάσεις : Μῆκος 0,252, πλάτος ἀκμῆς 0,036, πλάτος ἄνω τμήματος λαβῆς 0,011, μέγιστον πᾶχος 0,008. Τόπος εὐρέσεως : Μεγάλη Βρύση.

13.—ἸΑριθ. Συλλογῆς 507 (Πίν. ΣΤ' 2).

Σμίλη χαλκῆ ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην. Διαστάσεις : Μῆκος 0,248, πλάτος ἀκμῆς 0,04, πλάτος ἄνω τμήματος λαβῆς 0,011, μέγιστον πᾶχος 0,007. Τόπος εὐρέσεως : Μεγάλη Βρύση.

3. ΔΙΑΦΟΡΑ ἈΛΛΑ ΧΑΛΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

14.—ἸΑριθ. Συλλογῆς 438. Δὲν ἀπεικονίσθη.

Χαλκοῦς πρίων εἰς δύο τεμάχια, ἑλλιπὲς τὸ ἓν ἄκρον. Διαστάσεις : Μῆκος 0,87, πλάτος 0,11. Ὁρθογώνιος τὸ σχῆμα, φέρει κανονικὴν ὀδόντωνσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μακροῦς πλευρᾶς καὶ δύο ὀπὰς εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τῆς δευτέρας μακροῦς πλευρᾶς, ἀπεχούσας μεταξύ των 0,06.

15.—ἸΑριθ. Συλλογῆς 440 (Πίν. Ε' 2).

Μικρὸς κοπεύς, τοῦ συνήθους μεσομινωικοῦ σχήματος, μετὰ δύο ὀπῶν εἰς τὸ ἄνω ἄκρον διὰ τὴν στερέωσιν τῆς λαβῆς. Διαστάσεις : Μῆκος 0,042, πλάτος ἀκμῆς 0,022, πλάτος ἄνω τμήματος 0,01, πᾶχος 0,001. Τόπος εὐρέσεως : Ἀρκαλοχώρι.

16.—ἸΑριθ. Συλλογῆς 369 (Πίν. Ε' 2).

Ἐυράφιον χαλκοῦν ἐφθαρμένον ἀπὸ τὴν βάσιν τῆς λαβῆς καὶ καθ' ὄλον τὸ μῆκος τῆς λεπίδος, ὥστε νὰ παρουσιάζῃ μᾶλλον μορφὴν μαχαίριου. Διαστάσεις : Μῆκος 0,155, μέγιστον σωζόμενον πλάτος 0,027, πλάτος λαβῆς 0,018. Ἀνήκει εἰς τὸν γνωστὸν καμπύλον ΥΜΠΙ τύπον. Ἐμφανίζει μικρὰν σχετικῶς κυρτότητα. Ἡ λαβή, βαθμηδὸν μειουμένη πρὸς τὰ ἄνω, φέρει 3 ὀπὰς κατὰ τὸ μέσον· κατὰ τὸ τέμα αὐτῆς ἕχνη λοξῆς γραμμῆς δεικνύουν τὸ σημεῖον μέχρι τοῦ ὁποίου ἔφθανε τὸ κάλυμμα τῆς λαβῆς.

17.—ἸΑριθ. Συλλογῆς 368 (Πίν. Ε' 2).

Μαχαίριον χαλκοῦν μονόστομον ἐκ δύο τεμαχίων, ἑλλιπὲς τὴν αἰχμὴν καὶ ἐφθαρμένον κατὰ τὴν λαβήν. Διαστάσεις : Μῆκος 0,308 (:), μέγιστον πλάτος λεπίδος 0,03. Ἡ ἀκμὴ τῆς λεπίδος συναντᾶται κατ' ἀμβλεῖαν γωνίαν μετὰ τὸ κάτω χεῖλος τῆς λαβῆς. Ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπάρχουν δύο ὀπαί, τῶν ὁποίων ἡ μία εἶναι μεγαλυτέρα. Ἐπὶ τῆς

λεπίδος, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου κατέληγε τὸ κάλυμμα τῆς λαβῆς, διακρίνονται ἴχνη καμπυλουμένης γραμμῆς.

18.—Ἄριθ. Συλλογῆς 442 (Πίν. Ε' 2).

Λεπίς χαλκῆ μονοστόμου μαχαίριου, τριγωνικοῦ καὶ καμπύλου πῶς σχήματος. Διαστάσεις : Μῆκος 0,095, πλάτος ἄνω ἄκρου 0,018.

19.—Ἄριθ. Συλλογῆς 432 (Πίν. Ε' 2).

Μικρὸν λογχοειδὲς εργαλεῖον. Διαστάσεις : Μῆκος 0,063, μῆκος στελέχους 0,05. Τὸ κύριον σῶμά του σχηματίζει ῥίχιν ὀξεῖαν κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ ἐπίπεδον κατὰ τὴν ἄλλην, οὕτως ὥστε ἡ τομή του ἀποτελεῖ ἰσοσκελὲς τρίγωνον. Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τούτου πρὸς τὸ στέλεχος σχηματίζονται δύο μικροὶ ἡμικυκλικοὶ κόλποι τὸ δὲ στέλεχος μορφοῦται τριγωνικῶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τὰ εἶδη τῶν ὄπλων, τὰ ὅποια ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὴν παροῦσαν δημοσίευσιν εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον κοινῶν: ξίφη, ἐγχειρίδια, αἰχμαὶ δοράτων, βέλη. Μόνον μία αἰχμὴ μετ' αὐλοῦ (18) παρουσιάζει πρωτοφανῆ τύπον, παρέχουσα δυσκολίας εἰς τὸν ἀκριβέστερον χαρακτηρισμόν της. Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς ἔξ ἄλλου τῶν δημοσιευομένων ὄπλων δὲν ἐπιτρέπει διατύπωσιν εὐρύτερων συμπερασμάτων δι' ἕκαστον εἶδος. Αἱ παρατιθέμεναι ὅμως παρατηρήσεις εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπιφελῶς εἰς μίαν μελέτην συνθετικὴν ἐπὶ τῶν μινωικῶν ὄπλων.

Ἡ κατηγορία τῶν ξιφῶν καὶ ἐγχειριδίων ἀντιπροσωπεύεται δι' ἑπτὰ δειγμάτων διαφόρων τύπων. Κατὰ πρῶτον τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς διακρίσεως ξίφους καὶ ἐγχειριδίου. Μόνοι αἱ διαστάσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσουν κριτήριον διὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν δύο τύπων εἰδῶν. Κυρίως χαρακτηρίζουσα εἶναι ἡ γενικὴ μορφή τοῦ ὄπλου. Ὁ Fl. Petrie εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔργου του *Tools and weapons* γράφει ὅτι τὰ μὲν ἐγχειρίδια ἐχρησίμευον διὰ νὰ πλήξουν ἀμέσως τὸν ἐχθρὸν, τὰ δὲ ξίφη διὰ νὰ κοπτοῦν αὐτὸν εἰς ἀπόστασιν. Γίνεται φανερόν ἐκ τούτου, ὅτι αὐστηρὸς διαχωρισμὸς καὶ ἀσφαλῆς τούτων χαρακτηρισμὸς δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτός. Μεταξὺ τῶν ἑπτὰ δειγμάτων δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ χαρακτηρίσωμεν τὰ μὲν 358 καὶ 357 ὡς ἐγχειρίδια λόγῳ τῆς πλατείας λεπίδος καὶ τῶν μικρῶν αὐτῶν διαστάσεων, τὰ δὲ 437 καὶ 500 ὡς ξίφη διὰ τὴν ἐπιμήκη λογχοειδῆ λεπίδα των. Τῶν ὄπλων 356 καὶ 355 ὁ χαρακτηρισμὸς παραμένει ἀμφίβολος, διότι ἐνῶ ἡ μορφή γενικῶς ἐνθυμίζει ξίφη, τὸ μικρὸν αὐτῶν μῆκος μᾶς φέρει πρὸς τὰ ἐγχειρίδια.

Τὰ ὄπλα τῆς Συλλογῆς παρουσιάζουν τρεῖς κυρίως μορφὰς λεπίδος: 1) τὴν ἐπιμήκη τριγωνικὴν, 2) τὴν λογχοειδῆ, 3) τὴν γλωσσοει-

δῆ. Λεῖγμα ἐπιμήκους λογοσειδοῦς λεπίδος ἀποτελεῖ τὸ ἐγχειρίδιον 358, περὶ τοῦ ὁποῖου θὰ γίνῃ κατωτέρω ἰδιαίτερος λόγος, διότι παρουσιάζει ἰδιορρυθμίαν καὶ θέτει ὁρισμένα προβλήματα. Ἐνταῦθα δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ἐπιμήκης τριγωνικὴ λεπίς τοῦ ἐγχειριδίου 358 τάσσεται μεταξὺ τοῦ πέμπτου τύπου τοῦ Remouchamps, τοῦ ὁποῖου χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ τριγωνικὴ ἐπίπεδος λεπίς⁵, καὶ τοῦ ἔκτου τύπου τοῦ ἰδίου, ὁ ὁποῖος φέρει ἐν συνεχείᾳ τῆς τριγωνικῆς λεπίδος γλῶσσαν διὰ τὴν λαβὴν καὶ ὀρθούμενον πλαίσιον μόνον περὶ τοὺς καμπυλωμένους ὄμους⁶. Ὁ τελευταῖος χρονολογεῖται ἀπὸ ΜΜΠ μέχρι ΥΜΙ. Ἡ ἐπιμήκης τριγωνικὴ λεπίς τῶν τεσσάρων ὅπλων 437, 500, 356, 355, κοινοτάτη εἰς τὰ ὑστερομινωικὰ ξίφη, δὲν ἀποτελεῖ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν στοιχεῖον μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Βεβαίως παρουσιάζει μικρὰς διαφορὰς εἰς τὰ ὡς ἄνω ὅπλα ὡς πρὸς τὸν τρόπον μειώσεως, ἐὰν δηλαδὴ αἱ πλευραὶ συγκλίνουν βαθμιαίως πρὸς τὴν αἰχμὴν ἢ εἰάν, βαίνουσαι σχεδὸν παραλλήλως, συγκλίνουν ἀποτόμως πλησίον τῆς αἰχμῆς. Ἡ γλωσσοειδὴς ἄνευ ράχεως λεπίς τοῦ ἐγχειριδίου 357 παρέχει μορφὴν βυρεῖαν· ἀποσκοπεῖται διὰ τῆς διαμορφώσεως ταύτης νὰ ἐπιφέρονται μεγάλα τραύματα. Ἡ μορφὴ αὕτη χαρακτηρίζει τὴν ὑστάτην μινωικὴν περίοδον⁷.

Στοιχεῖον τῆς λεπίδος τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ ράχις. Ἐκ τῶν ἕξ λεπίδων μόνον τρεῖς φέρουν ράχεις. Ἡ ἔλλειψις ράχεως, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὰ τρία ὅπλα 356, 355 καὶ 357, ἀποτελεῖ μᾶλλον ἐνδειξὴν προκεχωρημένης ἐποχῆς⁸. Ἡ ἀπλουστερα μεταξὺ τῶν τριῶν ράχεων εἶναι ἡ πλατεῖα ἐπιπεδουμένη ράχις τοῦ ἐγχειριδίου 358, γνωστὴ κυρίως εἰς τὴν Κρήτην ἀπὸ ἐγχειρίδια τῶν Γουρνιῶν καὶ ἀπὸ ἐλάχιστα παραδείγματα ἐκ Μόχλου. Τὰ χρονολογη-

⁵) Αὐτ. σ. 8 εἰκ. 10. Τύπος γνωστός ἀπὸ τὰ Γουρνιά, τὸν Μόχλον, τὴν Ζαφὲρ Παπούρα καὶ τὴν Ἄγ. Τριάδα.

⁶) Αὐτ. σ. 9 εἰκ. 11. Τύπος γνωστός ἀπὸ ἐγχειρίδια τοῦ Ψυχοῦ, τῆς Ἄγίας Τριάδος καὶ τῶν ὀρθογωνίων τάφων τῶν Μυκηνῶν.

⁷) Ὁ τύπος γνωστός ἀπὸ τὴν Ζαφὲρ Παπούραν καὶ τὰ Μουλιανὰ (E v a n s, Preh. Tombs of Knos. εἰκ. 109, 95e. E a v θ ο υ δ ῖ δ η ς, Ἄρχ. Ἐφημ. 1904, εἰκ. 7). Τὴν ἐξέλιξιν τούτου παρακολουθοῦμεν εἰς τὸ ἐγχειρίδιον 357 καὶ εἰς ἄλλα ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος (B l e g e n, Prosymna II, εἰκ. 462 485, 198, P e r s s o n, The royal Tombs at Dendra near Midea, σελ. 97, πίν. XXXIII. P e r s s o n. New Tombs at Dendra, σελ. 34, εἰκ. 354). Εἰς τὰ ἐγχειρίδια τῆς Κρήτης ἡ λεπίς δὲν ἔχει ἀκόμη λάβει τὸ πλατὺ γλωσσοειδὲς σχῆμα.

⁸) E v a n s, Preh. tombs. εἰκ. 109, 95e. Prosymna II εἰκ. 462, 485, 198. P e r s s o n, Royal tombs, σελ. 97, πίν. XXXIII. New tombs, σελ. 35 εἰκ. 354. E a v θ ο υ δ ῖ δ η ς, Ἄρχ. Ἐφημ. 1904, εἰκ. 7.

μένα δείγματα τοιαύτης ράχως ανήκουν εις την ΜΜΙΙΙ-ΥΜΙ εποχήν. Αί δύο άλλαι ράχεις είναι συγγενείς την μορφήν : άμφότεραι εξέχουν ίσχυρῶς, είναι δέ μάλλον στεναι και σχεδόν ίσοπλατεϊς. Η ράχης τοῦ ξίφους 437 επιπεδοῦται εις την κορυφήν, ὥστε σχηματίζει στενήν ταινίαν τήν ὁποίαν πλαισιώνουν δύο αὔλακες. Ὅμοια παραδείγματα ἀπό τήν Ζαφῆρ Παπούρα (ξίφη 55a, 14i) τοποθετοῦνται εις τήν ΥΜΙΙΙ εποχήν. Πάντως εἶναι τολμηρὸν μὲ βάσιν τόσον ὀλίγα παραδείγματα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πράγματι ἡ τοιαύτη ράχης συναντᾶται μόνον κατὰ τήν περίοδον ταύτην. Η ράχης τοῦ ξίφους 500, ἔχουσα σχῆμα ἡμικυλινδρικόν, καλύπτεται ὑπὸ παραλλήλων αὔλακώσεων. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς διακοσμῆσεως ἐμφανίζεται ἐνωρίτερα εις τήν Κρήτην, γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Πλατάνου καὶ ἀπὸ τὸν Χρυσόλαικον τῶν Μαλιῶν⁹. Αἱ παράλληλοι αὔλακώσεις, τόσον συχναὶ ἐπὶ τῶν ράχεων τῶν ξιφῶν, ἴσως δύνανται νὰ ἀποδοθοῦν ὄχι ἀπλῶς εις διακοσμητικὴν προσπάθειαν, ἀλλ' εἰς τήν τάσιν τῶν κατασκευαστῶν νὰ τολμήσῃ τὸ ἀλύγιστον καὶ τὴν κατ' εὐθείαν κίνησιν τοῦ ξίφους. Εἰς τὰ ἀναφερθέντα δείγματα ἡ ράχης εἶναι μάλλον πλατεῖα καὶ ἐπίπεδος. Στρογγύλη, ἰσχυρῶς ἐξέχουσα ράχης συναντᾶται εις ξίφη κρητικὰ καὶ μυκηναϊκά¹⁰. Ὅμοιās ἀκριβῶς ράχεις πρὸς τὴν ράχιν τοῦ ξίφους 500 δὲν ἤυρον μεταξὺ τῶν μινωικῶν ξιφῶν, ἐμφανίζονται ὅμως συγγενῆ παραδείγματα¹¹.

Τὸ σχῆμα τῶν ὤμων καὶ τῆς λαβῆς ἐξετάζομεν συγχρόνως καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον προσηλώσεως τῆς ἐπενδύσεως, τὴν ὁποίαν καὶ προσδιορίζει. Στοιχεῖον χαρακτηριστικώτατον τῶν τύπων τῶν ξιφῶν καὶ ἐγχειριδίων ἀποτελεῖ τὸ σχῆμα τῆς λαβῆς, ὁ τρόπος καταλήξεως καὶ συνδέσεως αὐτῆς μὲ τοὺς ὤμους καὶ ἡ διάταξις τῶν ἥλων, οἱ ὅποιοι στερεώνουν τὴν ὀστεῖνην ἢ ξυλίνην ἐπένδυσιν. Εἰς τὴν περίπτωσιν λαβῆς μὲ ἐνθετον ὕλην τὸ ὀρθούμενον πλαίσιον χρησιμοποιεῖται κυρίως διὰ τὴν συγκράτησιν ταύτης. Εἰς τὰ ἑπτὰ ὅπλα δύνανται νὰ ἀναγνωρισθοῦν δύο τρόποι προσαρμογῆς τῆς ἐπενδύσεως. Ὁ πρῶτος διαμορφώνεται διὰ τῆς βραχείας γλώσσης καὶ τῶν κανονικῶς καμπυλουμένων ὤμων (ἐγχειρίδιον 358). Ἡ βραχεῖα γλῶσσα δὲν ἀνταπεκρίνετο βεβαίως πρὸς ὀλόκληρον τὸ μῆκος τῆς λαβῆς· προσελάμβανε τὸ μῆκος τὸ ὁποῖον ἀπηρεῖτο διὰ νὰ ἐμπηχθῆ εἰς σχισμὴν τῆς συμπαγοῦς ἐπενδύσεως, ἡ ὁποία διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν ἐστερεώνετο δι' ἥλων ἐπὶ τῶν ὤμων.

⁹) X a n t h o u d i d e s, Vaulted Tombs, ἀριθ. 1893. D e m a r g n e, Mallia, Necropoles, πίν. LXI 3.

¹⁰) E v a n s, Preh. tombs, εἰκ. 109, 55a. P e r s s o n, Royal Tombs. πίν. XX, I-V.

¹¹) Πρβλ. ξίφη 435, IV ὀρθογωνίου τάφου, καὶ 750, V τάφου Μυκηνῶν.

Τὰ δείγματα τῆς τοιαύτης προσηλώσεως εἶναι μᾶλλον σπάνια. Ὅταν ἐμφανίζεται ἡ γλώσσα τῆς λαβῆς, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ΜΜ ἐποχῆς, δὲν προσλαμβάνει ἦλους, ἐκτὸς ὀλίγων περιπτώσεων. Ὁ Remouchamps κατατάσσει τὴν γλώσσαν ἄνευ ἦλων εἰς τὸν τρίτον τύπον. Παραθέτει παραδείγματα τῆς Π πόλεως τῆς Τροίας καὶ ἐκ προμυκηναϊκῶν ἐθρημάτων τῆς Εὐβοίας. Ὁ δεύτερος τρόπος προσηλώσεως χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς ἐπιμήκους γλώσσης, ἡ ὁποία φέρει ἢ μὴ ἦλους, καὶ ἐκ τοῦ ὀρθομένου πλαισίου καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς γλώσσης καὶ κατὰ τοὺς ὤμους. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ πλαισίου τούτου τὸ ὁποῖον συσφίγγει ἐκατέρωθεν τὴν ἐπένδυσιν ἐπιτρέπει τὴν ἐλάττωσιν ἢ καὶ τὴν παράλειψιν τῶν ἦλων ὅπως εἰς τὸ παράδειγμα 356. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὁλόου τῆς στηρίξεως τῆς ἐπενδύσεως τὸ πλαίσιον ἔχει σκοπὸν νὰ προφυλάξῃ τὴν φθαρτὴν ἐπένδυσιν, ὥστε νὰ μὴ φθείρῃται κατὰ τὰ ἄκρα διὰ τῆς συχῆς χρήσεως¹². Κατὰ τὴν ΥΜ περίοδον τὸ ὀρθούμενον πλαίσιον ἀποτελεῖ στοιχεῖον σχεδὸν ἀπαραίτητον τῆς λαβῆς. Τὸν γενικώτατον τοῦτον χαρακτηριστὴρα ἐμφανίζουν τὰ ἕξ ἐκ τῶν ἑπτὰ ξιφῶν τῆς Συλλογῆς, διακρινόμενα ἐκ τοῦ σχήματος τῶν ὤμων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἦλων εἰς πέντε νέους τύπους :

α) Τὰ ὑπ' ἀριθμ. 356 καὶ 437 ἀντιπροσωπεύουν τὸν γνωστὸν ὡς σταυρόσχημον τύπον ὁ ὁποῖος συναντᾶται εἰς μὲν τὴν Κρήτην ἀπὸ τῆς ἀνακτορικῆς περιόδου μέχρι καὶ τῆς ΥΜΙΙ¹³, εἰς δὲ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα εἰς ἐποχὴν ἀκολουθοῦσαν τὴν περίοδον τῶν ὀρθογωνίων τάφων, δηλ. ΥΕΙΙ-ΙΙΙ¹⁴. Τὰ δύο παραδείγματα τοῦ εἶδους τούτου εἰς τὴν Συλλογὴν διαφέρουν μεταξύ των ὡς πρὸς τοὺς ἦλους καὶ τὴν κατάληξιν τῆς γλώσσης. Ἡ μικρὰ προεξοχὴ τοῦ 356 δεικνύει ὅτι ἡ λαβὴ κατέληγεν εἰς σφαίρωμα, τὸ ὁποῖον ἐνεπηγνύετο ἐπὶ τῆς προεξοχῆς ταύτης. Συνήθως τὸ σφαίρωμα τοῦτο ἐστερεώοντο καὶ δι' ἐνὸς ἦλου, ὁ ὁποῖος διήρχετο διὰ μικρᾶς ὀπῆς τῆς προεξοχῆς, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ ὄπλα 355 καὶ 357. Οἱ ἦλοι ἔχουν ἐλαττωθῆ εἰς δύο εἰς τὸ 437 καὶ ἔχουν ἐκλείψει εἰς τὸ 356. Ἡ ἐπένδυσίς εἰς τὸ τελευταῖον κατέληγε, φαίνεται, εἰς εὐθείαν γραμμὴν τοῦτο τοὐλάχιστον μαρτυροῦν τὰ ἴχνη ἐπὶ τῆς ὀξειδώσεως διὰ τὸ πρῶτον παραμένει προβληματικὴ ἢ ἀποκατάστασις τῆς. Γενικῶς ἡ ἐπένδυσίς λαβῆς, ἡ ὁποία φέρει δύο ἦλους χαμηλὰ ἐπὶ τῶν ὤμων, ἔχει, φαίνεται, τὴν μορφήν ἢ ὁποία μᾶς κατέστη γνωστὴ ἐκ τοῦ ξίφους τοῦ τάφου τοῦ Ἀρχηγού,

¹²) Πρόδρομα τῶν ξιφῶν μὲ τὸ ὀρθούμενον πλαίσιον, εἶναι τὰ γνωστὰ ἐγχειρίδια ἕξ Ἀγ. Τριάδος καὶ τὸ ἐκ Λασηθίου ΜΜΙΙ ἐποχῆς παρὰ E v a n s P. of M. IV, σελ. 848, εἰκ. 839, I, σελ. 718, εἰκ. 541.

¹³) E v a n s, P. of M. IV, σ. 851.

¹⁴) W a c e, Chamber Tombs, σελ. 189.

όπου σχηματίζεται έλλειψοειδής όπη μεταξύ τών δύο ήλων¹⁵. Δυστυχώς δέν υπάρχουν ίχνη επί τής δξειδώσεως, ώστε νά επιβεβαιώσουν τήν τοιαύτην άποκατάστασιν.

β) Ο κερατόσχημος τύπος αντιπροσωπεύεται δια τοῦ ξίφους 500. Οὔτος είναι γνωστότατος εἰς τήν Κρήτην¹⁶ καί ἐκτός αὐτῆς, ἐμφανίζεται δέ κατὰ τόν Evans ἀπό τῆς MMIII περιόδου¹⁷. Ἄν συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ σωζομένου τμήματος τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους 500, αὕτη δέν ἔφερεν ἦλους, ἀλλά καί ἄν εἶχεν, δέν θά ἦτο τὸ μοναδικόν παράδειγμα : κερατόσχημον ξίφος ἀπὸ τὸ Gezer δέν φέρει ὀπήν εἰ μὴ μόνον εἰς τήν μικρὰν ἄνω προεξοχήν. Ἄλλα καί ἄνευ ἦλων ἡ προσήλωσις τῆς ἐπένδύσεως θά ἐγένετο μᾶλλον ἀσφαλῶς, διότι τὸ πλατὺ πλαίσιον, καμπτόμενον πρὸς τὰ ἔσω, θά περιέσφιγγεν αὐτήν καί θά τήν συνεχράτει στερεῶς.

γ) Τοῦ τύπου μὲ τοὺς ὀρθογωνίους ὤμους παραδείγματα εἶναι γνωστά μόνον ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα¹⁸. Τὸν τύπον ἀντιπροσωπεύει ἐνταῦθα τὸ ξίφος 355, τὸ ὁποῖον θά ἦτο μᾶλλον ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν Δενδρῶν¹⁹ κατὰ τὴν ὄλην μορφήν τῆς λαβῆς, ἀφοῦ ἔφερε, φαίνεται, σφαίρωμα, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ὀπή ἐπὶ τῆς προεξοχῆς, τρεῖς ἦλους ἐπὶ τῆς γλώσσης καί τρεῖς ἐπὶ τῶν ὤμων ἡ ἐπένδυσις κατέληγεν εἰς εὐθείαν γραμμὴν, ὡς μαρτυροῦν τὰ ἴχνη τῆς δξειδώσεως.

δ) Τύπον μὲ καμπυλομένους ὤμους ἐμφανίζει τὸ ἐγχειρίδιον 357. Οἱ κανονικῶς καμπυλούμενοι ὤμοι ξιφῶν καί ἐγχειριδίων συναντῶνται εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς παραλλήλως πρὸς τοὺς ἄλλους τύπους. Ἐνταῦθα, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσδίδει ἰδιαίτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν λαβὴν τοῦ ἐγχειριδίου 357 εἶναι τὸ ἰσχυρὸν ὀρθούμενον πλαίσιον καί ἡ μοναδικὴ ὀπή μεταξύ τῶν δύο ὤμων ἡ ὑπάρχει ἐπίσης μικρὰ ὀπή διὰ τὸ σφαίρωμα. Ἡ ἐπένδυσις κατέληγεν εἰς εὐθείαν γραμμὴν. Γενικῶς ἡ μορφή εἶναι μᾶλλον βαρεῖα καί συγχρόνως πολὺ λιτή. Οὐδέν περιττὸν διακοσμητικὸν στοιχεῖον προστίθεται. Ὅμοίου τύπου λαβὴ συναντᾶται εἰς ΥΜΙΙΙ ἐγχειρίδια ἐκ Προσύμνης²⁰. Εἰς τὴν Κρήτην ἐγχειρίδια ὁμοιάζοντα κατὰ τὴν λεπίδα καί τοὺς ὤμους καταλήγουν εἰς τοξεοειδῆ ὀριζοντίαν διαμόρφωσιν, περίξ τῆς ὁποίας συνεχίζεται τὸ ὀρθούμενον πλαίσιον.

¹⁵) Evans, Preh. Tombs, εἰκ. 109, 36i.

¹⁶) Πρβλ. ἐκ Φαιστοῦ (τῆς ΥΜΙΙ), Mon. Ant. 14, 1904, σ. 535, καί ἐκ Ζαφῆρ Παπούρας, Evans, Preh. Tombs, εἰκ. 109, 44a, 36h 14r.

¹⁷) Chappouther, Deux épées d'apparat, σ. 31, σημ. 7.

¹⁸) Πρβλ. ἐκ τοῦ IV τάφου Μυκηνῶν τὰ ξίφη 407, 413, 435, 398.

¹⁹) Persson, Royal Tombs, πίν. XX I.

²⁰) Prosymna, εἰκ. 485.

ε) Ὁ πέμπτος τύπος ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν Συλλογὴν διὰ τοῦ τεμαχίου λαβῆς 415. Ὁ τύπος οὗτος σχηματίζει, κατὰ τὴν λαβὴν ἰσοσκελὲς τρίγωνον, εἶναι δὲ σπανιότατος εἰς τὰς χώρας τοῦ Αἰγαίου πρὸς τοῦ τέλους τῆς Β' Χιλιετηρίδος. Εἶναι γνωστὸς εὐρύτερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *N a u e II*²¹. Ὁ *Naue* κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται περὶ βορείου εὐρωπαϊκοῦ τύπου, ἐμφανιζομένου εἰς τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Τὸ αὐτὸ παραδέχεται καὶ ὁ *Doro L e v i* ὅστις ἐμελέτησε τὸν τύπον τοῦτον ἐπὶ τῆς Κρήτης²². Οὗτος καθορίζει *terminus post quem* τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ τύπου τούτου εἰς τὴν Μεσόγειον, ἐκ τῆς ἐμφανίσεως εἰς Αἴγυπτον ξίφους ὁμοίου πρὸς τὸν τάφον Β Μουλιανῶν, μετὰ τὸ τέλος τῆς 13ης καὶ τοῦ τέλους τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ ἀρχαιότερον πρᾶγματι παράδειγμα εἰς τὴν Κρήτην τοῦ τύπου τούτου εἶναι τὸ χαλκοῦν ξίφος ἀπὸ τὸν τάφον Μουλιανῶν, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν ὑπομινωικὴν περίοδον.

Τὸ ἐγχειρίδιον 358 παρέχει τύπον σπανίζοντα ἐπὶ τῆς Κρήτης καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι, ἐνῶ τὰ ἰδιάζοντα στοιχεῖα τούτου, δηλαδὴ τὸ σχῆμα τῆς λεπίδος, ἡ θέσις καὶ τὸ σχῆμα τῶν ὀπῶν, συναντῶνται μεμονωμένα εἰς ὅπλα τοπικῶς καὶ χρονικῶς ἀπέχοντα, οὐδὲν ἐγχειρίδιον ἔχει δημοσιευθῆ μέχρι σήμερον εἰς τὸ ὁποῖον νὰ συνυπάρχουν πάντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα^{22α}. Τὸ σχῆμα τῆς λεπίδος παρουσιάζει τὸν τύπον τοῦ ἐπιμηκνομένου καὶ τείνοντος πρὸς τὸ λογχοειδὲς τριγωνικοῦ ἐγχειριδίου, μετὰ πλατείας ράχως καὶ βραχείας γλώσσης, τὸ ὁποῖον συναντᾶται ἤδη εἰς τοὺς θολωτοὺς τάφους τῆς Μεσσαρᾶς καὶ εἰς τὸν Μόχλον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ΜΜ ἐποχῆς. Ἀπομακρύνεται τοῦ τύπου τούτου ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν καμπυλῶν κάτωθεν τῶν ὄμων καὶ τῆς ἐκ νέου διαπλατύνσεως κατὰ τὸ μέσον τῆς λεπίδος. Τὸ σχῆμα τοῦτο μᾶς φέρει πρὸς τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ IV ὄρθου. τάφου τῶν Μυκηνῶν²³, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ *Karo* ἀναγνωρίζει *halberd* τύπον τῆς ΒΔ Εὐρώπης, θεωρῶν τοῦτο ὡς ἀπόδειξιν ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀναλογία ὁμως τοῦ μυκηναϊκοῦ ἐγχειριδίου πρὸς τὸ ἰδικόν μας δὲν εἶναι στενὴ: αἱ καμπύλαι τοῦ μυκηναϊκοῦ ὄπλου εἶναι βαθεῖαι, ἰδιαίτερος δὲ ἡ μία ἐκ τῶν δύο, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ *halberd* ἀπὸ τὴν *Ireland* καὶ τὸ *Cambaro*²⁴, ἐνῶ εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγχειρίδιον,

²¹) *N a u e*, σελ. 12.

²²) *Doro L e v i*, *Arcades* (Annuario 1927-29), σ. 464.

^{22α}) Λίαν ἐνδιαφέρον παράδειγμα διακόσμητον στενωῶς ἀνάλογον ἀνευρέθη μετ' ἄλλων ὄπλων ἐπ' ἐσχάτων εἰς τάφον ἱστορομινωικῶν χρόνων κατὰ τὴν περιοχὴν Ἁγ. Ἰωάννου Ἡρακλείου [Σημ. τῆς Συντάξεως].

²³) *K a r o*, *Schachtgräber v. Mykenae*, II, πίν. XCV, 928.

²⁴) *E v a n s*, *P. of M.* II, σελ. 170.

μόλις διακρίνονται και έχουν και αι δύο το αυτό βίθος. Φαίνεται πιθανόν ότι αι καμπύλαι ἐγένοντο όταν ἐκτυλήθη εις τὸ κέντρον ἡ πυρακτομένη λεπίς διὰ τὴν διάνοξιν τῶν ὀπῶν, διότι ἡ διεύθυνσις ἐξ ἧς προῆλθον οἱ καμπύλαι εὐρίσκεται σαφῶς κατὰ τὸ ὕψος τῶν ὀπῶν. Πιθανὸν τὸ ἄσχηκόν σχῆμα θὰ παρείχε τύπον ἐξειλιγμένον τῆς μορφῆς τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Μόχλου XI, 22. Σημεῖον ἄξιον προσοχῆς ἀποτελοῦν αι ὀπαι λόγῳ τῆς θέσεώς των κατὰ τὸ μέσον τῆς λεπίδος καὶ λόγῳ τοῦ ἐπιμήκους σχήματός των. Ὁ σχηματισμὸς τούτων ἐκ τριῶν συνεχόμενων ὀπῶν, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζω ἄλλο ἀνάλογον, ἐρμηνεύεται εὐκόλως : προκειμένου νὰ ἀνοίξουν ἐπιμήκη ὀπὴν ἐχρησιμοποίησαν τὸν ὀπέα τρις ἀλλεπαλλήλως. Ἐπιμήκεις ὀπαι συναντῶνται ἐνωρίτατα εις τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον εις λεπίδας, τῶν ὁποίων ἡ ἐρμηνεία κυμαίνεται μεταξὺ ἐγχειριδίου καὶ αἰχμῆς δόρατος. Ἡ τελευταία δὲν φαίνεται πιθανὴ διὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν· δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ ἐγχειριδίου. Διὰ τὸ ἐπίμηκες σχῆμα τῆς ὀπῆς ὑπάρχει γενικῶς ἡ γνώμη, ὅτι ἀπεσκόπει νὰ ἐπιτρέπη τὴν πρόσδεσιν τοῦ καλύμματος τῆς λαβῆς δι' ἱμάντων. Θὰ πρέπη νὰ υποθέσωμεν, ὅτι οἱ ἱμάντες οἱ διερχόμενοι ἀπὸ τὰς δύο ὀπὰς τῆς λεπίδος ἐστερέωνον τὴν ἐπένδυσιν διερχόμενοι καὶ διὰ τῶν ὀπῶν τοῦ καλύμματος. Ὁ τρόπος τῆς καλύψεως τῆς λεπίδος ὑπὸ τῆς ἐπενδύσεως τῆς λαβῆς δὲν εἶναι πρωτοφανής. Ἀπὸ τὴν Κρήτην ἔχομεν δύο λεπίδας, αἱ ὁποῖαι φέρουν ὀπὰς στρογγύλας ἀπεχούσας ἀπὸ τοὺς ὤμους καὶ τὴν αἰχμὴν, σχεδὸν ὅσον καὶ εις τὸ ἐγχειρίδιον 358. Τὸ πρῶτον παράδειγμα προέρχεται ἀπὸ τὸ Χαμαῖζι²⁵ MMI ἐποχῆς καὶ φέρει μέσην ράχιν ἀπὸ τῆς ὀπῆς μέχρι τῆς αἰχμῆς· τὸ δεύτερον ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Χρυσολάκκου τῶν Μαλίων²⁶, τῆς β' περιόδου τοῦ ἀνακτόρου, φέρον πλατεῖαν γλῶσσαν ἄνευ ὀπῶν καὶ ράχιν μετὰ παραλλήλων χαραξέων. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἐπένδυσις τῆς λαβῆς εις τὸ ἐγχειρίδιον τῶν Μαλίων θὰ ἔφθανε μέχρι τοῦ μέσου τῆς λεπίδος, ἀφοῦ ἡ διακόσμησις τῆς ράχεως δὲν συνεχίζεται ἄνω τῶν ὀπῶν.

Δευτέραν θέσιν μεταξὺ τῶν ὀπλων τῆς συλλογῆς καὶ διὰ τὸν ἀριθμὸν των καὶ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον των κατέχουν αἱ αἰχμαὶ τῶν δοράτων, διακρινόμεναι, ὡς ἐσημειώθη, εις δύο κατηγορίας, τὰς ἐκ χαλκοῦ καὶ τὰς ἐκ σιδήρου, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα, φυσικὰ, ἀνήκει εις τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν.

Αἱ τρεῖς μινωικαὶ αἰχμαὶ δοράτων 435, 319 καὶ 508 ἀνήκουν εις

²⁵) Ε α ν θ ο υ δ ῖ δ η ς, Ἄρχ. Ἐφημ. 1906, πίν. 7, 5.

²⁶) D e m a r g n e, αὐτόθι (βλ. σημ. 9).

δύο τύπους, τὸν φυλλόσχημον καὶ τὸν τριγωνικόν. Ὁ φυλλόσχημος τύπος 435 ἔχει σχῆμα λεπίδος ἐπίμηκες λογχοειδές. Ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὸν Μόχλον κατὰ τὴν ΜΜΙΙ ἐποχὴν²⁷. Εἰς ἐποχὴν προηγηθεῖσαν τῶν ὀρθογωνίων τάφων, δηλαδὴ ΜΕΙΙΙ, ἀποδίδεται τύπος ἀνάλογος, εὐρεθεὶς εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα²⁸. Εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἀνήκει καὶ ἡ αἰχμὴ 436, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι δὲν τονίζονται οἱ ὦμοι, ὥστε ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸν αὐτὸν πρὸς τὴν λεπίδα γίνεται βαθμιαίως, ὅριον δὲ σαφὲς μετὰξὺ αὐτῶν δὲν ὑπάρχει. Ὁ τριγωνικὸς τύπος, τὸν ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει ἡ αἰχμὴ 503, εἶναι γνωστός²⁹. Παρουσιάζει σαφήνειαν περιγράμματος καὶ στερεότητα κατασκευῆς μὲ τὴν τριγωνικὴν λεπίδα καὶ τοὺς γωνιώδεις ὦμους του. Τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς λεπίδος συνεχίζεται, φαίνεται, μέχρι καὶ τῆς ΥΜΙΙΙ περιόδου, ὅπως μαρτυρεῖ παράδειγμα ἀπὸ τὸν Χ τάφον τῆς Προσύμνης. Γενικῶς αἱ αἰχμαὶ φέρουν ράχεις πλατείας ἐπιπεδουμένας καὶ αὐτὸν κυλινδρικὸν ἐκτεινόμενον πρὸς τοὺς ὦμους. Ἡ στερέωσις ἐπὶ τοῦ κοντοῦ τοῦ δόρατος γίνεται δι' ἑνὸς ἤλου, ὅστις διαπερᾷ τὰς δύο ἀντιδιαμετρικῶς τοποθετημένας πλησίον τῶν χειλέων τοῦ αὐλοῦ ὀπὰς

Αἱ σιδηραῖ γεωμετρικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν χρόνων αἰχμαὶ δοράτων τῆς Συλλογῆς, ἡμικατεστραμμένα ἐκ τῆς ὀξειδώσεως, παρέχουν ἀνεπαρκῆ στοιχεῖα πρὸς μελέτην τῶν καθ' ἕκαστα χαρακτηριστικῶν. Αἱ ἑπτὰ αἰχμαὶ βάσει τοῦ σχήματος διακρίνονται εἰς δύο τύπους :

1ον) Τὸν φυλλόσχημον, ὅστις ἔχει λεπίδα εἰς σχῆμα φύλλου μᾶλλον ὀσειδοῦς, ἀνευ ράχεως, μὲ ἐλαφρὰς καμπύλας εἰς τὸ σημεῖον μετάβασεως πρὸς τὸν αὐλόν, ὅπως εἰς τὸ παράδειγμα 412. Ὁ τύπος οὗτος, γνωστός ἀπὸ τὴν Μινωικὴν Κρήτην³⁰, συναντᾶται ἑνωρὶς εἰς τὰς Μυκήνας³¹ καὶ ἐξαπλώνεται εἰς τὸ Αἰγαῖον³². Εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν ἀπαντᾷ παραλλήλως μετὰ τοῦ δευτέρου τύπου, ἀλλὰ σπανιώτερον τούτου³³.

2ον) Τὸν ἐπίμηκη μετὰ κωνικῆς ράχεως συνεχιζομένης εἰς αὐτὸν τύπον, ὅστις εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος ἀπὸ τῶν μινωικῶν μέχρι τῶν ἑλληνικῶν χρόνων. Τὸ ὠραιότερον δείγμα τοιαύτης αἰχμῆς, ἡ χαλκῆ αἰχμὴ 319 ἀπὸ τὴν Ἀξόν, ἀνήκει εἰς τὴν λήγουσαν γεωμετρικὴν ἢ τὴν ἀρχαϊκὴν ἑλληνικὴν περίοδον, ὅπως δηλώνει ἡ προέλευσις της. Αἱ

²⁷) See a g e r, Mochlos, τάφος XX, 10, 12.

²⁸) W a c e, Chamber Tombs, σελ. 190, πίν. VII.

²⁹) Πρβλ. ἀπὸ τὰ Γουρνιά: Η. B o y d - H a w e s, Gournia, πίν. IV, 48.

³⁰) E v a n s, Preh. Tombs, εἰκ. 113, 14p.

³¹) W a c e, αὐτόθι.

³²) F u r t w ä n g l e r - L o e s c h c k e, Mykeniche Vasen, πίν. D 12.

³³) Πρβλ. H a l l, Vrokastro, πίν. XXI.

έλαφραί παράλληλοι αΐλακώσεις επί τής ράχεως συνεχίζουιν τόν τρόπον διακοσμήσεως, τόν όποϊον σινηντήσαμεν εις τήν ύπ' αριθ. 508 αΐχμήν. Είς τόν αυτόν τύπον ανήκει και ή κεκαμμένη⁸⁴ αΐχμη 418, ή όποία διατηρεΐται καλύτερον τών άλλων, αΐτινες Ισχυρωΰς έπαθον εκ τής όξειδώσεως και του τεμαχισμού των.

Περί των αΐχμών των βελών 411 και 335 δέν είναι δυνατόν να λεχθΐ τι τώ απολύτως θετικόν. Ό τύπος οΐτος, άγνωστος ΐσως εις τήν μινωικήν Κρήτην, ήτο, φαίνεται, διαδεδομένος κατά τήν γεωμετρικήν και αρχαϊκήν έλληνικήν περίοδον. Δυστυχώς έλάχιστα έχουν δημοσιευθΐ ανάλογά πως⁸⁵, ώστε κατ' αρχάς έπίστευσα, ότι πρόκειται περι τύπου σπανίζοντος εις τήν Κρήτην. Έπεστήθη όμως ή προσοχή μου επί όμοϊων βελών ευρεθέντων εις Πριινιάν και άλλαχοϋ τής Κρήτης εκ χαλκοϋ και σιδήρου σχεδόν πάντων άδημοσιεύτων. Έκτός τής Κρήτης όμοια βέλη είναι γνωστά από τήν Δωδώνην και τας Μυκήνας. Ό Fl. Petrie⁸⁶ χαρακτηρίζει τόν τύπον τούτον «ρομβοειδή» διά τήν εις σχήμα ρόμβου τομήν του σώματός των, δίδει δέ παραδείγματα όμοια και με όμοϊας χαράξεις από τήν Αΐγυπτον, σύγχρονα του Ραμοΐ Η. Τα χρονολογικά όρια, κατά τόν Fl. Petrie, του ρομβοειδοϋς τύπου είναι 1200 και 800 π.Χ. Είς τήν χρονολογίαν ταύτην είναι σύμφωνον τώ γεγονός τής προελεύσεως του ένός εκ τούτων εκ τής Αξοϋ, ή όποία έδωσεν άφθονα ευρήματα τής αρχής τής Ιης χιλιετηρίδος.

Ό χαρακτηρισμός τής αΐχμής μετ' αΐλου αριθ. 509 παρέχει μεγίστας δυσκολίας. Ουδαμοϋ ηΐρον παρόμοιον αντικείμενον ή παράστασιν ανάλογον ή όποία θα διηυκόλυνε τήν έρμηνείαν τής αΐχμής. Τώ μικρόν μήκος και ή ευθέως καταλήγουσα λεπίς αποκλείουν τήν έρμηνείαν τής αΐχμής ταύτης δόρατος. Δέν θεωρώ έξ άλλου άπίθανον τόν χαρακτηρισμόν του αντικειμένου ως σαυρωτήρος, διότι άφ' ένός οι γνωστοί σαυρωτήρες εκ των ανασκαφών τής Ζαφερ Παπούρας, τής Δωδώνης και τής Όλυμπίας και εκ των παραστάσεων άγγείων ελληνικών έλάχιστα όμοιάζουν προς τήν αΐχμήν 509, άφ' έτέρου ή πλατεΐα εις όρθογώνιον μάλλον κατατείνουσα λεπίς δέν μοι φαίνεται ότι ήτο κατάλληλος διά να έμπήγνυται εις τώ έδαφος.

⁸⁴) Μεταξύ των γεωμετρικών όπλων τής Συλλογής δύο παρουσιάζονται κεκαμμένα : ή αΐχμη 418 και ή λαβή ξίφους 415. Τώ αυτό φαινόμενον παρουσιάζεται εις όπλα των τάφων των Μουλιανών, αναμφιβόλως δέ σχετίζεται με ταφικόν έθιμον.

⁸⁵) Πρβλ. L e v i, Arcades, πίν. XI.

⁸⁶) Ένθ' άνωτέρω,

Εἰσαγωγικῶς ἐσημείωσα ἤδη ὅτι ἡ χρονολόγησις τῶν ὄπλων μόνον διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ πρὸς ἄλλα ὅμοια χρονολογημένα εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ, ἀφοῦ εἰς τὰ δημοσιευόμενα ἔλλείπουν αἱ ἐνδείξεις τῶν συνθηκῶν εὐρέσεως.

Διὰ τὸ ξίφος 355 ἔλλείπουν τὰ ὅμοια παραδείγματα εἰς τὴν Κρήτην. Ἀπὸ τὰ προσαχθέντα ἀνωτέρω ἀνάλογα, συγγενέστερον εἶναι τὸ ἐκ Δενδρῶν, ἐκ τοῦ ὁποῖου φαίνεται ὅτι ὁ τύπος μὲ τοὺς ὀρθογωνίους ὤμους καλύπτει ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν ΥΜ ἐποχὴν. Πιθανωτέρα ἐκ τούτου φαίνεται ἡ χρονολόγησις τοῦ ὄπλου 355 εἰς τὴν ΥΜΙΙΙ περίοδον, ἀφοῦ μάλιστα ἡ ἔλλειψις ράχως εἶναι σύνθητες φαινόμενον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ὁ σταυρόσχημος τύπος, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, συναντᾶται κατὰ τὴν ΥΜΙΙ-ΥΜΙΙΙ περίοδον. Τὸ ἐγχειρίδιον ἢ ξίφος 356 ἀνάγεται μᾶλλον εἰς τὴν ΥΜΙΙΙ περίοδον διὰ τὴν ἔλλειψιν ράχως. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην, ὡς εἶδομεν, ἀνήκει τὸ ἐκ τοῦ XXV τάφου τῆς Προσύμνης ὅμοιον.

Τὸ σταυρόσχημον ξίφος 437 δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τοποθετηθῇ ἐντὸς στενωτέρων χρονολογικῶν ὁρίων ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα καθορίζει τὸ σχῆμα τῶν ὤμων. Ὅμοια ράχις πρὸς τὴν ράχιν τοῦ ξίφους τούτου συναντᾶται εἰς ξίφη ἀπὸ τὴν Ζαφῆρ Παπούρας τῆς ΥΜΙΙΙ περιόδου, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ξίφους εἰς τὴν ΥΜΙΙ περίοδον.

Ὅμοίως εἶναι δύσκολος καὶ ἡ τοποθέτησις ἐντὸς στενωτέρων χρονικῶν ὁρίων τοῦ ξίφους 500. Ὁ κερατόσχημος τύπος κατὰ τὸν Evans ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς ΜΜΙΙΙ καὶ φθάνει μέχρι τοῦ τέλους τῆς ὑστερομινωικῆς ἐποχῆς.

Μετὰ μεγαλυτέρας ἀσφαλείας δύναται νὰ γίνῃ ἡ χρονολόγησις τοῦ ἐγχειριδίου 357. Τὰ μνημονευθέντα συγγενῆ ἐγχειρίδια ἐκ Μουλιανῶν καὶ Ζαφῆρ Παπούρας, διάφορα μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀπόληξιν τῆς λαβῆς καὶ τὸ πλάτος τῆς λεπίδος, ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΜΙΙΙ περίοδον, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκει καὶ τὸ ἀκριβῶς ὅμοιον πρὸς τὸ 357 ἐγχειρίδιον ἐκ Προσύμνης³⁷.

Ἡ χρονολογία τοῦ ἐγχειριδίου 358 θὰ πρέπη νὰ προσδιορισθῇ εἰς τὴν προκεχωρημένην ΜΜ ἐποχὴν, διότι ἀφ' ἐνὸς τὸ σχῆμα παρουσιάζει ἐξέλιξιν ἔναντι τῶν ἐγχειριδίων τοῦ Μόχλου καὶ τῆς Μεσαρᾶς, ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ΜΜ ἐποχῆς, ἀφ' ἑτέρου διότι ἡ πλατεῖα ράχις, ἐμφανιζομένη εἰς τὴν ΜΜ, συνεχίζεται εἰς τὴν ΥΜ ἐποχὴν. Γενικῶς ἡ μορφή τοῦ ἐγχειριδίου 358 φαίνεται ὅτι προαναγγέλλει τὸν τύπον τῶν ἐγχειριδίων τῶν ὀρθογωνίων τάφων τῶν Μυκηναίων, καὶ ἐπομένως ὅτι προηγούμενος ἀμέσως τούτων.

³⁷) Βλ. ἀνωτ. σημ. 20.

Ἡ ὁμάς τῶν ἐργαλείων δὲν παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ περιλαμβάνει τύπους συχνότατα ἀπαντῶντας εἰς τὴν Κρήτην, γνωστοὺς δὲ καὶ ἐκ τυχαίων εὐρημάτων καὶ ἐξ ἀνασκαφῶν. Τὰ εὐρήματα τῆς Μεσαράς, τοῦ Μόχλου, τῶν Γουρνιῶν, τῆς Νοτίου Οἰκίας Κνωσοῦ παρέχουν ἱκανὰ ἀνάλογα διὰ τὸν παραλληλισμὸν καὶ τὴν χρονολόγησιν τῶν ἐργαλείων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη.

Οἱ διπλοὶ πελέκεις ἔχουν τὸ σύνηθες σχῆμα τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῆς ΠΜΗ⁹⁹ ἐποχῆς μέχρι τέλους τῆς ΥΜ. Μικραὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δέκα πελέκεων παρατηροῦνται, κυρίως ὡς πρὸς τὸ βάθος καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἔγκοπῆς καὶ τὸ γενικὸν σχῆμα τοῦ σώματός των. Ἡ ἔγκοπή ἐντὸς τῆς ὁποίας εἰσεχώρει ὁ ἥλος διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ στελλεοῦ, ἔχει συνήθως σχῆμα τριγωνικὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον ἀκανόνιστον. Αἱ ἔγκοπαὶ ποικίλλουν ὡσαύτως εἰς ἀριθμὸν· συνήθως εἶναι δύο, δύνανται ὅμως νὰ εἶναι καὶ τέσσαρες ἢ καὶ μία μόνη. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα οἱ πελέκεις παρουσιάζουν ἐνίοτε ὀρθογώνιον διαμόρφωσιν, μὲ ἐλαχίστην κύρτωσιν τῶν πλευρῶν, ἢ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα διὰ τῆς μειώσεως τοῦ σώματός των κατὰ τὸ μέσον καὶ τῆς βαθμιαίας ἢ ἀποτόμου διαπλατύνσεως κατὰ τὰς ὀξείας ἀκμᾶς. Λόγω τῆς ἀτελοῦς δημοσιεύσεως τῶν χρονολογημένων δειγμάτων — συνήθως δὲν ἀναφέρεται ἀριθμὸς καὶ σχῆμα ἔγκοπῶν, οὔτε αἱ φωτογραφίαι ἀποδίδουν ἱκανοποιητικῶς τὸ σχῆμα τῶν πελέκεων — δὲν δύναμαι, βασιζομένη ἐπ' αὐτῶν, νὰ συμπεράνω, ἂν αἱ ὡς ἄνω διαφοραὶ ἔχουν σημασίαν διὰ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν πελέκεων. Ἐκ τῶν δέκα πελέκεων τῆς Συλλογῆς, οἱ τρεῖς παρέχουν χαρακτηριστικὰ ὄχι συνήθη. Ὁ 338 πέλεκυς, διακρίνεται διὰ τὸ μέγα μῆκός του, φέρει δ' ὀπὴν στελλεοῦ ἑλλειψοειδῆ. Παρόμοιον σχῆμα ὀπῆς συναντᾶται εἰς πέλεκυν τάφου τῶν Μυκηνῶν καὶ εἰς ἕτερον ἐκ Νάξου, ἀνήκοντα εἰς ὑψηλὴν ἐποχὴν. Ὁ πέλεκυς 503 φέρει ὀπὴν ὄχι ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον· ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ὀφείλεται εἰς ἄτεχνον κατασκευὴν.

Ὁ πέλεκυς 371, διὰ τῶν χαρακτῶν περικεφαλαίων τὰς ὁποίας φέρει εἰς τὸ μέσον ἐκάστης πλευράς, παρέχει τὸ δευτερον παράδειγμα ἐκ Κρήτης πελέκεως μετὰ χαρακτῆς παραστάσεως. Τὸ πρῶτον προέρχεται ἀπὸ τὴν Φαιστόν⁹⁹ καὶ φέρει παραστάσιν ψυχῆς· θεωρεῖται ὡς ἀναθηματικὸς πέλεκυς καὶ χρονολογεῖται εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ δευτέρου ἀνακτοῦρου. Πιθανῶς καὶ ἐνταῦθα εὐρισκόμεθα πρὸς πελέκεως ἔχοντος

⁹⁹) Οἱ ἀρχαιότεροι ΠΜ πελέκεις, ἀναθηματικῆς καὶ ὄχι πρακτικῆς χρήσεως, θεωροῦνται σήμερον οἱ τοῦ Μόχλου.

⁹⁹) Ang. M o s s o, *Origini d. civiltà Mediterranea*, σ. 245, εἰκ. 261.

σχέσιν μὲ τὴν λατρείαν, διότι ἔκτος τοῦ ἀναλόγου γεγονότος τῆς διακοσμῆσεως, αὐτὴ αὕτη ἢ παράστασις περικεφαλαίας ἀπαντᾷ ἐπὶ ἱερῶν ἀντικειμένων· οὕτω π.χ. ἐπὶ ἀγγείου τελετουργικοῦ σχήματος ἀπὸ τὸν τέταρτον τάφον τῶν Ἰσοπάτων καὶ ἐπὶ τῆς τριποδικῆς τραπέζης προσφορῶν ἀπὸ τὰς Μυκήνας⁴⁰. Αἱ περικεφαλαίαι τοῦ πελέκειως 371 ἐμφανίζουσι πλήρη καὶ πρωτοφανῆ διὰ τὴν Κρήτην τύπον περικεφαλαίας ἐκ χαυλιοδόντων μετὰ ὑψηλοῦ κυκλικοῦ λοφίου⁴¹.

Ἐκ τῶν ξυλουργικῶν ἐργαλείων δύο μόνον εἶδη ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὴν Συλλογὴν: ὁ πρίων καὶ ἡ σμίλη. Ὁ πρίων, εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων ἐκ Κρήτης δειγμάτων, παρέχει σχῆμα, ὀδόντωσιν, θέβιν λαβῆς, γνωστὰ ἤδη ἀπὸ ὅμοια εὐρήματα τῶν Γουρνιῶν, τῆς Νοτίας Οἰκίας Κνωσοῦ καὶ τῆς Ζαφῆρ Παπούρας.

Τὸ σχῆμα τῶν σμιλῶν μὲ τὴν εὐρειάν ἀκμὴν, τὴν βαθμιαίαν μείωσιν πρὸς τὴν λαβὴν δι' ἑλαφροῦς καμπυλώσεως τῶν πλευρῶν, εἶναι γνωρίζον ἀπὸ τῆς προανακτορικῆς ἐποχῆς (σμίλη Χαμαιζίου ΜΜΙ) μέχρι καὶ τῆς ΥΜ περιόδου (σμίλαι Γουρνιῶν καὶ Ζαφῆρ Παπούρας). Ἡ ἐπὶ τόσον χρόνον ἐμμονὴ τοῦ σχήματος δὲν ἐπιτρέπει ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν τῶν σμιλῶν τῆς Συλλογῆς. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν μικρὸν κοπέα, τοῦ ὁποίου τὸ σχῆμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς Μέσαρᾶς καὶ τὰ Γουρνιά.

Εἷς μᾶλλον περιορισμένα χρονικὰ ὄρια τάσσεται τὸ ξυράφιον 369 τοῦ ὁποίου ὁ τύπος εἶναι χαρακτηριστικὸς τῆς ΥΜΙΙ-ΙΙΙ ἐποχῆς. Τοῦτο, ἂν καὶ ἐφθαρμένον, παρέχει ἐνδείξεις διὰ τὴν συμπλήρωσιν του. Ἡ ἄνω πλευρὰ, σωζομένη καθ' ἕλκρον τὸ μῆκος της καὶ διαγραφούσα ἑλαφρὰν καμπύλην, περατοῦται κατ' ὀρθὴν γωνίαν, καὶ τοῦτο δηλώνει ὅτι τὸ τέγμα τῆς λεπίδος ἦτο εὐθύ. Ἡ λαβὴ, κατὰ πολὺ στενωτέρα τῆς λεπίδος, σχηματίζει βαθὺν κόλπον μὲ τὸ κύριον σῶμα, ἀκριβῶς ὅπως εἰς τὰ ξυράφια ἐκ Προσύμνης⁴² καὶ Δενδρῶν⁴³. Τὰ ἐκ Κρήτης ξυράφια τοῦ αὐτοῦ τύπου ἀπὸ τὴν Ζαφῆρ Παπούρα καμπυλοῦνται ἰσχυρότερον τοῦ ξυραφίου τῆς Συλλογῆς.

ΑΓΝΗ ΞΕΝΑΚΗ

⁴⁰) Evans, Tomb of Double Axes σ. 27, εἰκ. 27b, Wace, Mycenae 1949.

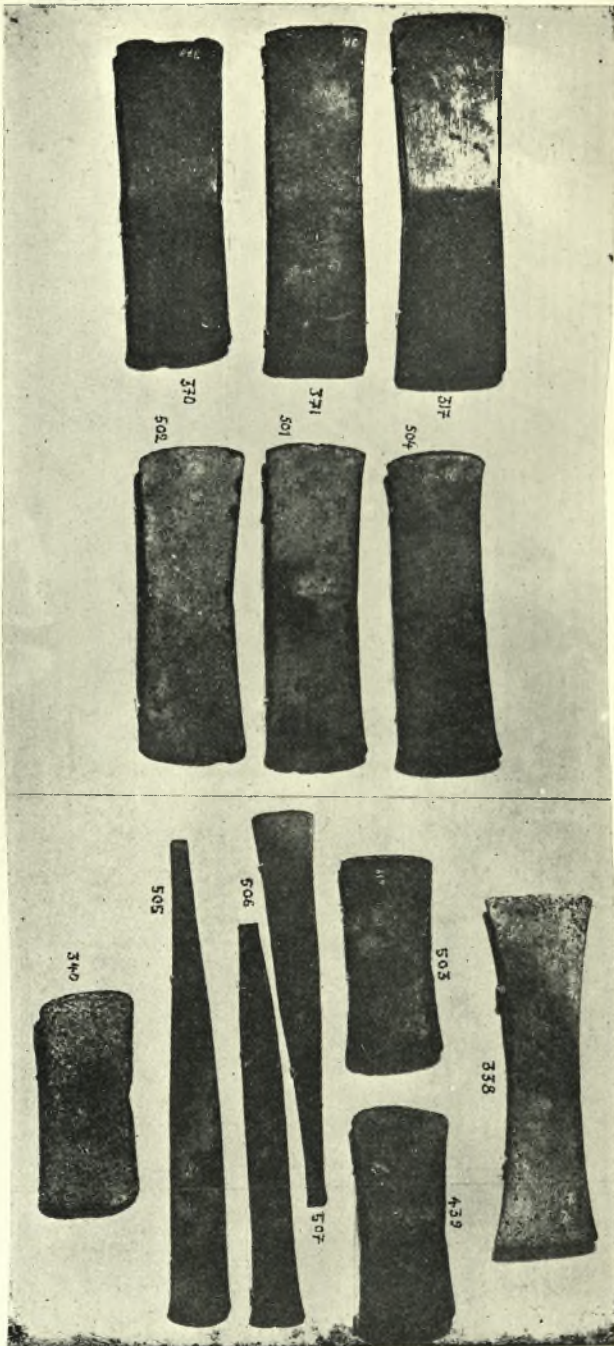
⁴¹) Ἐπειδὴ αἱ παραστάσεις αὗται προσφέρουσι πολλὰ νέα στοιχεία εἰς τὸ πρόβλημα τῆς κρητομυκηναϊκῆς περικεφαλαίας, θὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης.

⁴²) Prosymna, τάφος X, εἰκ. 512, τάφ. XLIII, εἰκ. 485.

⁴³) Persson, Royal Tombs, πίν. XXXII.

1) Σιδηρά γεωμετρικά όπλα, 2) Χαλκιά βέλη, μαχαίρια και άλλα εργαλεία της Συλλογής Γκιμαλάκη.

1-9. Διαφορετικοί τύποι πελίκων και σιφών της Συλλογής Γεωμετρικής.